

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра політології та соціології

Допущено до захисту

Зав. кафедри Т. К. Пояркова

«__» _____ 2025р.

УДК 327.5(4)"1945/2024"

Кваліфікаційна робота бакалавра

ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ

В ЄВРОПІ (1945-2024)

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність: 052 «Політологія»

Скоропад Артур Васильович

4 курс, ПОЛб1-21-4.0д,

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Підпис

Науковий керівник:

Костюк Тетяна Олександрівна

доктор наук з державного управління, доцент

Підпис

Київ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	6
1.1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження безпекової дипломатії.....	6
1.2. Концептуалізація системи понять безпекової дипломатії.....	15
1.3. Історико-політичні причини еволюції європейської дипломатії.....	24
Розділ 2. ВИКЛИКИ БЕЗПЕКОВІЙ ДИПЛОМАТІЇ ЄВРОПИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.....	34
2.1 Вплив другої світової війни на формування повоєнної безпекової архітектури у Європі.....	34
2.2. Вплив Холодної війни на зміни у безпековій дипломатії в Європі.....	44
2.3. Вплив інтеграційних процесів на сферу безпеки в регіоні.....	53
Розділ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	64
3.1. Виклики ХХІ століття системі безпеки в Європі.....	64
3.2. Характер безпекової дипломатії в Європі в контексті викликів ХХІ ст.....	68
3.3. Сучасні фактори впливу на систему безпеки та шляхи її забезпечення в Європі.....	77
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Система міжнародних відносин є динамічним процесом і змінює парадигму розвитку залежно від розстановки і балансу сил, появи нових загроз та тенденцій у національних політиках. Досліджуваний період розвитку безпеки, миру та стабільності в Європі характеризувався розпадом блокового ідеологічного протистояння, розпадом та появою держав, інтенсифікації інтеграційних процесів та посилення ізоляціонізму, появою нових цифрових технологій та гібридних загроз та, головне, військовими конфліктами в регіоні. Все це становило і становить серйозні виклики державам регіону, міжнародним організаціям, що займаються питанням миру і безпеки в Європі, та спонукає до вироблення плану дій для адекватного реагування. Саме через вивчення підходів до забезпечення миру і гарантування безпеки в регіоні впродовж найскладнішого періоду сучасної історії Європи, від 1945 р. до наших днів, можна виділити закономірності трансформації безпекової дипломатії, її інструментів та методів для прогнозування подальшої еволюції в умовах сучасних системних викликів, що і становить **актуальність** теми дослідження.

Мета дипломної роботи полягає у комплексному вивченні факторів впливу і моделей розбудови та еволюції безпекової дипломатії в Європі в 1945-2024 рр.

Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні дослідницькі **завдання**:

- дослідити теоретичні та історико-політичні засади формування безпекової дипломатії в Європі;
- оцінити вплив Другої світової війни на безпекову архітектуру в Європі;
- вивчити основні загрози та стратегії безпекової дипломатії періоду Холодної війни.
- дослідити роль інтеграційних ініціатив та міжнародних організацій у формуванні нових підходів до забезпечення європейської безпеки;

- визначити особливості і загрози сучасного періоду для сфери безпеки та безпекової дипломатії в Європі.

Об'єктом дослідження є безпекова дипломатія в Європі.

Предметом дослідження є трансформації безпекової дипломатії в Європі періоду 1945-2024 рр.

Методи дослідження. На етапі визначення теоретико-методологічних засад дослідження було застосовано метод історико-логічного аналізу, що дав змогу простежити послідовність розвитку безпекової дипломатії як феномена міжнародних відносин. Історико-політичний метод використовувався для зіставлення моделей безпекової дипломатії від періоду дипломатичних наслідків Другої світової війни до завершення Холодної війни з та розгляду моделей, які трансформувались в період європейської інтеграції. Завдяки цьому методу було виявлено як елементи спадкоємності вплинули на принципові розбіжності у стратегіях європейських держав та міжнародних організацій. На етапі аналізу практичних прикладів безпекової дипломатії застосовувався кейс-метод, який дозволив дослідити конкретні дипломатичні механізми та оцінити їх ефективність. Метод контент-аналізу використовувався для дослідження офіційних документів, міжнародних угод, заяв лідерів держав та рішень міжнародних організацій у сфері безпеки. Це дозволило виявити домінантні риторичні та політичні наративи у безпековому дискурсі. Системний підхід застосовувався на всіх етапах дослідження для аналізу взаємозв'язків між дипломатичними практиками, інституційними змінами та геополітичними процесами в Європі. Застосування зазначених методів забезпечило наукову обґрунтованість, логічну послідовність і аналітичну глибину дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для подальшого вивчення процесів трансформації безпекової дипломатії в Європі, зокрема змін у механізмах реагування на конфлікти та роль міжнародних інституцій. Отримані висновки можуть слугувати підґрунтям для аналізу сучасної європейської

системи безпеки та пошуку ефективних моделей дипломатичного врегулювання.

Апробація результатів дослідження: Костюк Т. О., Скоропад А. В. Трансформація безпекової дипломатії в Європі (1945-2024). *Transformation of Security Diplomacy in Europe 1945 – 2024*. XVI International Scientific Conference. Stockholm, Sweden. 2025. (у друці).

Структура роботи складається зі вступу, 3 розділів основної частини (які містять 3 підрозділи на кожен розділ), висновків та списку використаної літератури.

Загальна кількість сторінок – 92.

Ключові слова: безпекова дипломатія, трансформація, безпекові виклики, міжнародні відносини, Європа.

РОЗДІЛ І. ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження безпекової дипломатії

Безпекова дипломатія залишається недостатньо теоретизованою та концептуалізованою. Їй приділяється недостатньо уваги в науковій літературі, тому як наслідок, значною мірою концепції та її компоненти залишаються поєднанням різних предметних базових наукових підходів. Це також стосується емпіричних досліджень різних типів та елементів безпекової дипломатії пов'язаною із цілісною наукою міжнародних відносин та дипломатії як такої. Актуальність даного питання вилядає так, що зіткнувшись із недостатньою кількістю розробленої методології та теорій, вчені, які досліджують конкретні компоненти безпекової дипломатії, змушені запозичувати та адаптувати дослідницькі методи, що використовуються при вивченні ширших, комплексних концепцій, таких як дипломатія, зовнішня політика, м'яка сила, міжнародна політика та міжнародні відносини, використовуючи нові підходи та логіку такого типу досліджень.

Для того, щоб систематизувати знання про конкретні виміри побудови та еволюції безпекової дипломатії в Європі, а саме про зміст, функції, цілі, типи та елементи доводиться вдаватися до елементів концептуальних рамок та методологічних підходів, що застосовувалися при вивченні вищезгаданих вимірів. Розвиток та еволюція сучасної безпекової дипломатії, а також практика її застосування різними державами в різних політичних умовах зумовлює її корисність як об'єкта різних досліджень. Усі використовувані методології можна поділити на дві групи: традиційні та новітні. До традиційних методологій належать історичний та порівняльний методи, які беруть свій початок у працях різних авторів, а згодом були застосовані

іншими. Зовсім недавно артикуляція інтересів безпеки різними суб'єктами і в кореляції з геополітичними умовами, з одного боку, та існування сили безпеки з відповідними інструментами впливу або примусу, з іншого, надихнули на системний підхід до вивчення відносин безпеки. Крім того, було використано формулювання правил і нормативних принципів міжнародної безпеки та її дослідження за допомогою прикладної юридичної методології.

Однак традиційні методології самі по собі не є достатніми. Тому з часом, відбулася трансформація та створення новітніх методологій, що передбачають використання аналітичних моделей, контент-аналізу, методів міжнародної безпеки та сценарного аналізу. Важливість цих підходів полягає в яскраво вираженій концептуалізації якісних чинників, що впливають на національну та міжнародну безпеку. Вони також дозволяють виокремити та вивчити інституційну структуру кожної дипломатичної ініціативи, а також вписати дипломатію безпеки в ширший контекст зовнішньої політики, що сприяє її специфічному визнанню та постійним інноваціям. Однак, хоча якісні фактори можуть виявити загальний інтерес, який кожна держава має в силу своїх геополітичних поглядів, вони посилюються, не применшуючи свої важливості, завдяки розумінню кількісних і ресурсних елементів, що лежать в їх основі.

Теорія міжнародних відносин являє собою еволюціонуючу і постійно розвиваючу систему методів для створення різноманітних аналітичних моделей, важливим аспектом якої є теорія ігор. У цій динамічній галузі систематично накопичуються перспективи сценарного аналізу та контент-аналізу, які беруть свій початок у більш традиційних гуманітарних науках, що не мають прямого відношення до міжнародних відносин. Проте, незважаючи на це накопичення, багато з цих аналітичних методів все ще перебувають у стані очікування актуального і практичного застосування у сфері міжнародних відносин. Водночас, обмеженість сфери застосування цих методів викликає певні питання та занепокоєння щодо їхньої корисності та

ефективності. Крім того, привертає увагу широке розмаїття спеціалізованих методів міжнародної безпеки. Ця наукова дискусія охоплює різні методи, які зосереджені на розвитку методології наукових досліджень, включаючи системний аналіз, а також на встановленні життєво важливих міждисциплінарних зв'язків між різними теоріями, що походять як з природничих, так і з гуманітарних наук. Зрештою, залишається очевидним, що методології міжнародних відносин бракує багатства з точки зору наявних методів. Насправді, наразі не існує однозначно визначених методологій, спеціально розроблених для сфери міжнародних відносин. Натомість виявилось, що існуюча система методів в основному складається з набору методологій, що походять із подібних дисциплін, які плавно фільтруються в дану теоретичну базу, що розглядається як тимчасова основа доктрини міжнародних безпекових принципів.

Дипломатія безпеки як специфічний напрям дипломатичної діяльності базується на фундаментальних онтологічних засадах щодо визначення безпеки, її природи, суб'єктів та об'єктів, характеру відносин між ними. Державна політика у сфері безпекової дипломатії, безпекові договори та практика безпекових відносин між державами багато в чому залежать від відповідей на фундаментальні онтологічні питання. Відповіді на ці питання є відправною точкою для конкретної теорії і практики дипломатії безпеки. Оскільки переосмислення фундаментальних теоретичних моделей є неодмінним елементом теоретичного процесу, онтологічні засади дипломатії безпеки слід розглядати з точки зору теоретичних моделей. Основним фактом є те, що онтологічні основи не залишаються незмінними. Зрушення в міжнародних відносинах, такі як трансформація дипломатії безпеки після Другої світової війни або Холодної війни, тягнуть за собою відповідні зрушення в онтологічній основі цих відносин.

Термін «безпека» є дуже багатofункціональним і використовується не лише в політології, але й в інших наукових дисциплінах безпека розуміється як стан міжнародних відносин, при якому держави дотримуються всіх

загальновизнаних прийнятих принципів необхідних для підтримки визнання повної незалежності та мирного співіснування всіх держав [1]. На політичному рівні безпека розглядається як стан систем, що забезпечує захист життєво важливих інтересів, або як функції та засоби, за допомогою яких цей стан досягається. У військовій термінології безпека реалізується через військові операції, місії та експедиції, які захищають, підтримують, відновлюють або створюють безпеку на прикладах миротворчої діяльності різних міжнародних безпекових організацій [2]. Безпека розуміється також як розподіл і тимчасовий баланс можливостей і загроз у зовнішніх відносинах із сусідніми державами та глобальними наддержавами.

Згідно із реальних тенденцій в геополітичному контексті дипломатія безпеки стає продуктивною комунікацією, яка дозволяє висловлювати міжнародні погляди та оцінки щодо безпеки. Просування безпеки через діалог вимагає більш активного управління діалектикою безпеки. Дипломатія безпеки займається формуванням колективних інтересів, цінностей, норм та їх обґрунтуванням, виробленням самосприйняття серед держав через процес визначення. Саме через такі безпекові дипломатичні діалоги держави починають відчувати взаємну довіру або недовіру.

Щодо методології об'єктів безпеки, то вони можуть бути визначені різними іншими суб'єктами, як-от держави, їхні підрозділи та групи, окремі особи, міжнародні організації, людство в цілому. Різні історичні етапи тягнуть за собою мінливість ієрархії або відносності важливості цих об'єктів захисту. Однак така мінливість не означає, що в якийсь момент історії безпека тих чи інших людей не є важливою. Безпека потрібна завжди. Певні політизовані актори роблять захист певних людей предметом політики та дипломатії, тому певні актори вимагають особливих привілеїв у цьому відношенні. Можливості безпеки через концепцію вимоги переважно визначаються силою чи владними ресурсами даного актора, а також легітимністю його захисту.

Відповідно, різноманітні актори, які претендують на право на захист, є суб'єктами зовнішньої політики. Відповідно є зрозумілим, що право на захист від можливої шкоди, заподіяної іншими державами або потенційними кризами чи непередбачуваними катастрофами, стає фокусом щодо мотивації та інтересу до забезпечення безпеки. Оскільки шкода часто порушує фундаментальні і найбільш загальноприйняті дипломатичні моральні норми в усі часи і в усіх місцях, вона є потенційно шкідливою для всіх. Незважаючи на те, що дипломати держав виступають головними захисниками своїх громадян на міжнародній арені, забезпечення безпеки не виключається зі списку завдань керівників міжнародних організацій, а також багатьох впливових неурядових міжнародних акторів.

Зрештою, закінчення Другої світової війни стало переломним моментом у розвитку сучасних безпекових досліджень, оскільки численні конфліктологічні студії започаткували дослідження фундаментальних мотивів війни. Науковці закликали до необхідності переосмислити стан безпеки як такої, що вкорінилася в політичному та військовому вимірах. Теоретичні підходи та здебільшого державоцентричні рамки сприяли певному способу формування повоєнної епохи, заснованому на принципах міжнародної легітимності та колективної безпеки. З одного боку, ліберальні інституціоналісти покладали надію на міжнародні організації, колективну безпеку та багатосторонню торгівлю, тоді як деякі мислителі реалістичної школи застерігали від надмірної залежності від міжнародних організацій і підкреслювали важливість жорсткої сили та готовності вдаватися до самопомогі. З іншого боку, вчені розглядали сутність конфлікту в основі якого був страх, який став рушійною силою щодо встановлення комунікаційних каналів для встановлення миру. Державоцентричні концепції були безпосередньо поставлені під сумнів лідерами Великої Британії та Сполученими Штатами Америки після Другої світової війни, які наважилися поставити питання про домінування сили та подальшого світового порядку в всеохоплюючому західному світі.

Співвідношення важливості та легітимності і прагнення до виживання лежали в основі зовнішньої політики держав. Сорок років потому нав'язливі страхи територіального вторгнення були все-таки витіснені катастрофічною можливістю ядерної війни та моделями стримування наддержав. В той же час держави отримали надзвичайно важливі, хоча й не виключні, функції щодо безпеки людей і суспільства. Політичні, економічні та культурні системи були інтерсуб'єктивно легітимізовані цінностями, правами людини та демократією. Ці зміни сприяли виникненню нових викликів і дебатів щодо природи і виміру безпеки, що зрештою, призвело до піднесення невійськових інтересів над традиційною військовою безпекою. І хоча через більш ніж десять років після закінчення холодної війни немає єдиної думки щодо природи, визначення і меж безпеки, існує загальне визнання того, що безпека вийшла далеко за межі міждержавних військово-політичних проблем, пов'язаних з легітимністю і балансом сил. Проте, для деяких держав і регіонів ці проблеми все ще залишаються центральними у визначенні безпеки.

Переосмислення методологічних основ в перспективі принципів формування та трансформації європейського підходу до безпеки можна розглянути з точки зору не лише ідеологічної концепції, а практичної, яка б гаратувала орієнтацію на дипломатію безпеки. Таким чином, щоб пояснити вимір цих принципів, слід вдатися до реалізму Ганса Моргентау та Карла Шмітта, лібералізму П'єра Бурдьє або всеохоплюючої практики радикалізму, в якій нараховано цілий комплекс дипломатичних теоретико-методологічних практик акторів, які сприяли розробці повного уявлення безпекових концепцій у новому багатополлярному світі. Вивчення безпекової дипломатії формувалося низкою інтелектуальних традицій. Найвпливовішою є реалізм. Витоки цієї концепції можна знайти в давньогрецькій та німецькій філософії і її розробили автори, які представили інтерпретацію людської природи як егоїстичної, що передбачає верховенство національних інтересів. Безпека, в реалістичному розумінні це перш за все захист держави від військових загроз. Таким чином, поняття інтересу визначається з точки зору сили. Це

спонукає реалістів підкреслювати важливість військового фактора у своїх розглядах міжнародних відносин і надавати другорядне значення впливу економічних та ідеологічних факторів. Баланс сил - важливе, але проблематичне поняття. Для класичних реалістів безпека має першочергове значення в розрахунках щодо поведінки держави та застерігає від схильності економістів та ідеологів спотворювати інтереси держав. Вони відкидають утопічні схеми абсолютної безпеки та визнають ймовірність того, що держави часом робитимуть «аморальні» речі, прагнучи досягти цього інтересу.

Багато західних дипломатів та науковців залишаються відданими концепції балансу сил у міжнародних відносинах. Силова політика має деякі сильні сторони в поясненні періодичної напруженості та потенційних конфліктів у західно-російських відносинах. Протягом повоєнного періоду Сполучені Штати намагалися стабілізувати відносини між Сходом і Заходом через низку альянсів, які зміцнюють можливості їхніх європейських союзників. Завдяки цим альянсам Вашингтон заохочував європейські країни виділяти значну кількість ресурсів на свою національну та колективну оборону, щоб американська військова міць не була перевантажена, що дозволяло б їй ефективно справлятися з масштабами та масштабами амбіцій Москви.

Теоретичні розробки П'єра Бурдьє були достатньо багатовимірними. В свої працях він запропонував три концепції змагальних відносин домінування, які за його думкою мали безпосередній вплив на трансформацію та розробку дипломатії безпеки [3. с. 383]. Ці поняття П. Бурдьє описував трьома словами: габітус, докса, поле, які в спрощеному варіанті означали наступне: габітус - установки і звички, які народ набув з досвіду і які визначають поведінку нації; докса - глибоко закорінені уявлення про те, що вважається правильним і справедливим у конкретному середовищі або сфері; поле - свого роду це геополітичний простір, де відбувається змагання між учасниками за статус і ресурси (капітал) [3. с. 383]. Ця

концепція Бурд'є безпосередньо впливає та впливала завжди на безпекову дипломатію в міжнародних відносинах через розуміння того, як учасники взаємодіють і змагаються за статус, ресурси та вплив. Відповідно в який врахування та розуміння правил гри, сприйняття та боротьба стають основою поняття методології міжнародної політики дотепер.

Міжнародну безпеку багато в чому формують міжнародні інституції. Вони сприяють співробітництву, надаючи інформацію, створюючи рамки для взаємодії, збільшуючи витрати, пов'язані з відмовою від співпраці, а також розробляючи і впроваджуючи взаємовигідні рішення проблем, що потребують колективних дій. Порівняння результатів з міжнародними інституціями та без них має вирішальне значення для відповіді на питання не лише "як", але й "чому". Ці підходи мають потенціал зробити внесок у велику теорію і висвітлити наслідки глобалізації та технологічних змін.

Інституціоналізм існує як у ліберальному, так і в реалістичному варіантах, де перші розглядають міжнародні інститути як інструменти, за допомогою яких сильні експлуатують слабких, а другі як посередницький елемент, здатний перетворити взаємодію держав на взаємовигідну спільну гру і, таким чином, сприяти зміцненню миру. Інституції виступають в ролі "правил гри", при яких стверджується, що вони додають форму і фон міжнародній системі, паралізуючи на певний час деякі варіанти дій держав і формуючи процеси прийняття рішень щодо інших доступних варіантів. Єдність і принципи дії інститутів походять від держав, які створюють і модифікують їх відповідно до своїх інтересів. Однак, оскільки інститути в основному відображають владу та інтереси найбільш важливих держав, а встановлені ними правила сприяють цим же державам, інститути не є достатньо потужними, щоб мати можливість впливати на свою користь на держави, які не відносяться до цієї категорії.

Природа сучасної дипломатії, включаючи безпекову дипломатію, настільки складна та багатовимірна, що вимагає цілісного пояснення та підходу для усунення або принаймні зменшення розриву між різними

інтересами, потребами, цінностями різних суб'єктів на політичній арені на національному, регіональному та глобальному рівнях. Особлива глибина, різноманітність та складність безпекової дипломатії зумовлені, принаймні, трьома особливостями. По-перше, функція безпеки є головною та найважливішою функцією держави. По-друге, поняття міжнародної безпеки, загрози, виклику та ризику є суттю різних теорій безпеки, а також теорій континентальної інтеграції. По-третє, на відміну від членства в якійсь торговельній чи політичній безпековій організації співробітництво у сфері безпеки відображає особливий, вирішальний, іноді екстремальний характер міжнародних відносин та дипломатії, де переговори та торги ведуться під загрозою застосування сили, принаймні у випадку деяких глобальних гравців.

Таким чином, теоретичні концептуальні підходи до процесів у сфері співробітництва у сфері безпеки та оборони, розкривають більш конкретну концепцію безпекової дипломатії. З методологічної точки зору, сфера міжнародних відносин пропонує революційне багатство ідей та концептуальних підходів, які можна використовувати для розробки такої концепції чи дипломатичної лінії. Зрештою, насправді жодна країна не буде суворо дотримуватися лише одного праивла чи навіть цілої низки правил. Але спільна теорія допомагає знайти правильний шлях та краще зрозуміти всі за та проти геополітичного вектору будь-якої держави. Поряд з іншими спеціальними напрямками досліджень у міжнародних відносинах, що виникли наприкінці ХХ століття, теоретична основа міжнародних відносин очевидно зазнала трансформаційних процесів. Цей розвиток пояснюється відродженням онтологічної ідеї як класичними теоретиками, так і новими вченими школи наукового реалізму. Тому як висновок, недостатньо звертатися лише до онтологічної основи цих процесів. Теорії міжнародних відносин базуються на вузьких формах пояснення та пов'язані з різними малими, але онтологічно набагато глибшими цінностями, що дозволяє

зосередити наукове дослідження на поглибленні знань та поверненні до питань центральних теоретичних питань на меншому, але багатшому ґрунті.

1.2. Концептуалізація системи понять безпекової дипломатії

Історія наукової думки з питань трансформації безпеки на теоретичному рівні тривалий час досліджувалася на основі різноманітних методологій, ідеологічних та концептуальних підходів. Результатом цього є значний масив праць та ідей. Однак розуміння цього поняття залишається дещо невловимим. Різні інструменти дають різні результати, а взаємозв'язок у діалектичній єдності між теорією безпеки та історією безпеки до кінця не з'ясований. Водночас, підходи до теорій, що стосуються конкретних аспектів політики безпеки, які зосереджуються насамперед на точному описі певного моменту чи етапу, або аспектів історії в цілому, нехтуючи теоріями метарівня, часом залишаються дещо занедбаними через концентрацію уваги дослідників на власне історичному описі.

З цієї причини було б доречно прояснити взаємозв'язок між цими двома різними актами осмислення безпеки. Розглядаючи процеси розвитку наукової теорії безпеки під таким широким кутом зору, з'являється можливість порівняти роботи її авторів та окреслити етапи їх розвитку в часі. Але ця картина залишається досить абстрактною і її доцільно було б реструктурувати, не випускаючи з уваги існуючий позавимірний історичний доробок окремих теоретиків і саму природу проблем, які вони намагалися вирішити, але беручи його до уваги. Справа в тому, що пошук розуміння причин змін у системі безпеки є одним з можливих пояснень історичних подій. Однак той факт, що окремі теоретики також намагаються реконструювати минулі цивілізаційні політичні події, в яких властивості безпеки політики, ймовірно, розумілися по-іншому, означає, що ці теоретики намагалися реконструювати саме історичний розвиток. Зрештою, будь-яке дослідження передбачає розуміння не тільки раніше написаних документів про безпеку, але й суспільства, в якому ці ідеї з'явилися.

У науковій літературі поняття "парадигма" прийнято розуміти як визначений комплекс поглядів, наукових цінностей, методів, теорій і закономірно усталених процесів відображення об'єктивної реальності, які об'єднують особливу пізнавальну спільноту на певному етапі розвитку [4. С. 125-126]. Не долучаючись до полеміки щодо особливостей та доцільності використання терміну, варто відзначити деякі закономірності, притаманні описуваному процесу в межах теорії та політики безпеки. Будь-яка функціональна галузь політичної науки про спеціальні "об'єкти інтересів": безпека, дипломатія, геополітика, міжнародні відносини, право тощо, приділяє особливу увагу теоретичним, структурним, організаційним закономірностям і впливам глобальних безпекових процесів. Прогнози, пропозиції, дії з розвитку безпеки здійснюються і пропонуються на різних рівнях: спеціалізованими інститутами; урядовими та міжурядовими організаціями; регіональними безпековими організаціями; незалежними дослідницькими та моніторинговими центрами, що належать або фінансуються урядами країн-донорів, а також приватними підприємцями.

Вирішення міжнародних конфліктів за допомогою сучасних заходів безпеки значною мірою є результатом зусиль, як самостійних, так і у співпраці з профільним експертним середовищем, щоденної солідної політичної ваги провідних країн світу. Свідченням такого інтересу є постійна присутність відповідного питання на сесіях різних безпекових інститутів, міжурядова підтримка напрацювань наукових організацій, засідання експертних рад з питань національної безпеки і оборони. Таким чином, спосіб формулювання цілей дозволяє зробити висновок, що в центрі уваги сучасної зовнішньополітичної роботи опинилася орієнтація на безпеку національної економіки як таку, підкреслюючи таким чином, що без належної уваги до цієї політично чутливої сфери збереження відносно мирного співіснування у світі буде складнішим.

Принципи безпеки розглядаються і вивчаються з багатьох точок зору: військової, економічної, політичної, соціальної, гуманітарної, екологічної,

інформаційної. Існує багато різних визначень, теорій і, відповідно, принципів, які декларуються як актуальні різними науками. З моменту появи перших централізованих суверенних утворень, вони, відчуючи потребу в забезпеченні свого суверенного існування, почали декларувати і забезпечувати різні принципи щодо безпеки. Як показала історична і теоретична еволюція ідеологій безпеки, ці передбачувані принципи діють коротко і ефективно, як необхідні модифікації для створення певного балансу, що дозволяє геополітиці набувати нових функцій та загальних інтеграційних моделей забезпечення миру [5. С. 157-158].

З середини ХХ-го століття світ був в пошуках власної моделі дипломатичного майбутнього. Серед різних типів демократії, які були створені в 40-х, 60-х, 70-х, 80-х роках, не встановилася гармонійна взаємозалежність їх численних різновидів, скоріше, навпаки, відбувалася постійна боротьба між експортером демократії як моделі соціально-економічного, культурного та політичного розвитку і тими, хто прагнув захистити власні економічні, стратегічні та геополітичні інтереси, навішуючи на захисника ярлик експортера демократії в негативному розумінні цього слова. Такий тип і ступінь співпраці та протистояння між країнами відбувається між різними і різними ступенями реалізації демократії, які в історичній перспективі, починаючи з Вестфальського договору, в силу політичних, стратегічних, економічних та географічних причин, існують з моменту створення сучасних рамок міжнародних відносин, які були підтверджені Версальським договором і заперечені договорами, укладеними по завершенні югославських конфліктів.

Суверенітет як передумова виникнення концепції міжнародних дипломатичних безпекових відносин між державами присутній у політичному дискурсі з часів Стародавньої Греції, Римської республіки, середньовічних імперій та королівств, історично підтверджений Вестфальським мирним договором 1648 року, і сьогодні зведений до рівня міжнародного принципу найнижчого порядку значущості. Другим за

значимістю є принцип рівності. А саме, одні держави отримали право втручатися у внутрішні справи інших держав, якщо були порушені гуманітарні принципи. Третім принципом є те, що одні держави отримали право захищати інші держави від себе. Ці численні доповнення до принципу рівності не були ні юридично підтверджені, ні систематизовані.

Через історичну варіативність ідей і моделей, розуміння концепцій безпеки з часом змінювалося. У пост Вестфальському контексті основні проблеми безпеки були пов'язані з військовою складовою безпеки. Будь-яка військова загроза, яку будь-яка держава сприймала як зовнішню, в першу чергу визначалася як порушення або проблема безпеки. У цей період безпекове середовище складалося з різних держав, часто зі значними відмінностями в культурі, економічному розвитку, політичних правах та інших критеріях, які роблять кордони суттєвими обмеженнями для пересування людей. Ці значні відмінності між державами інтерпретувалися деякими як загрози внутрішньому правлінню держави і як виклик державному устрою. Таким чином, держави були основними суб'єктами і об'єктами загроз безпеці та проекторами політики військової безпеки.

Тому відносно вирівнювання світової політичної системи, останні тенденції до більшої інтернаціоналізації політичних, економічних і соціальних відносин, а також глобалізація в цілому зробили традиційне поняття державної безпеки значною мірою незастосовним. Слідом за загальним процесом світового розвитку стало зрозуміло, що загрози більше не обмежуються державним рівнем, а мають більш узагальнений характер, будучи одночасно і індивідуальними, і колективними. Поява такого наскрізного характеру природних і техногенних загроз безпеці створила відповідний попит на оновлену концепцію безпеки, яка б адекватно відповідала як висловленим бажанням людей, так і самому народу як центральному суб'єкту міжнародних відносин. Окрім згаданих вище різних моделей співвідношення безпеки та державного суверенітету, серед нових ідей щодо безпеки та безпекової політики можна назвати такі: безпека

залежить від посилення економічного та соціального розвитку; економічна безпека є основою безпеки держави; безпека людини, яку можна захистити лише через стратегію її економічного та соціального розвитку; колективна безпека, яка, зрештою, захищає і державу, оскільки глобальна взаємозалежність робить дедалі складнішим для держав ізольовати себе від решти світу.

Повертаючись до ідеологічних китів безпекової дипломатії, а саме реалізму, лібералізму та інших теорій у новітній історії формування та розвитку принципів безпеки в системі міжнародних відносин відбувався та відбувається під впливом глобальних ідеологій. Сучасний характер політичного дискурсу в колах міжнародних відносин визначається певною системою понять, а точніше ланцюжком понять, які формують зміст принципів міжнародної системи в різні історичні періоди. У свою чергу, сучасна система уявлень про принципи безпеки в системі міжнародних відносин є відображенням трьох класичних теорій міжнародних відносин - лібералізму, реалізму та критичних теорій [6]. У сучасному суспільствознавстві одна з ключових парадигм методології режимів (або принципів) міжнародних відносин базується на класичних, модерністських моделях міжнародних відносин, більш відомих як міжнародний безпековий лібералізм і справедливість, і на протилежній моделі реалізму. Сучасні лібералізм і реалізм всеохоплюючи відстоюють продуктивно-редуктивну та продуктивно-конструктивістську критику ресурсних реалій. Питання військової сили та її руйнівних наслідків знаходиться в центрі уваги реалізму, в той час як сучасний лібералізм і справедливість відокремлюють військову силу від аналізу правил дипломатії, застосування яких має гарантувати хоча б якусь безпеку для людей, що дозволило б сконструювати дипломатичне право. Основною проблемою є кореляція протиріччя між основою законності, доволіно визначеною лібералізмом, і основою захисту власності, визначеною реалізмом.

Принципово важливо відзначити, що уявлення про безпеку, як і її принципи, відрізняються на різних етапах еволюції міжнародних відносин, їх визначення і зміст змінюються з часом, стають ширшими, глибшими і повнішими, як і саме розуміння безпеки - в цілому і зокрема. З іншого боку, принцип є неминучою умовою, яка гарантує існування безпеки, без якої вона не може бути реалізована і неможливе жодне наукове обґрунтування цього явища. Відомо також, що принципи безпеки вступають у протиріччя між собою, оскільки стосуються різних суб'єктів міжнародних відносин. Тобто вони є суб'єктивними, адже безпека пов'язана насамперед з такими суб'єктами як держава, люди, соціально значущі групи, союзи приватні інтереси тощо.

Однак при цьому принципи безпеки повинні бути максимально наближеними один до одного і бути "взаємодоповнюючими". Сутність і значення державної безпеки конкретизуються і набувають більш глибокого змісту через соціальну безпеку та принципи її існування і розвитку. Принципово важливо також зазначити, що першим і найважливішим принципом державної безпеки є принцип захисту існуючого державного кордону від навіть можливої зовнішньої загрози. Без цього неможливе саме існування державної безпеки, адже держава є першим суб'єктом національної безпеки. Така концепція безпеки, як безпека людини, не може бути реалізована без гарантії державної безпеки, оскільки без функціональних державних механізмів, міждержавного правопорядку та освіти і виховання громадян вона не може бути реалізована на внутрішньодержавному рівні. З цього можна зробити висновок, що держава є головним суб'єктом безпеки в існуючому як результат анархічному світі. Тож проблема порядку на міжнародному та національному рівнях є необхідною умовою для виникнення проблеми безпеки. Будь-які зміни на національному рівні також впливають на міжнародні відносини і як наслідок на принцип безпеки держави на міжнародному рівні.

Проблема безпеки держав як первинне поняття теорії безпеки базується на припущенні, що останню можна назвати можливо виправданим ризиком реальної загрози певним цінностям, основою яких є можливість існування основних функцій людського існування. Концепція безпеки розвивалася разом з економічною, екологічною та іншими системами в соціальному або надсоціальному вимірах, коли певні з цих сфер вже були сформовані в довготривалому процесі історичного розвитку. Дипломатична безпека розуміється як запобігання повторенню реальної небезпеки військових або політичних дій з боку держави, які б призвели до знищення життя під приводом порушення визначених функцій - в межах власних кордонів або за їх межами за рахунок цінностей населення або інших держав.

Ідея загальної безпеки (на відміну від військової), на якій ґрунтуються різні міжнародні структури, помітно змінилася після закінчення Другої світової війни. Однак, в просторі різних ідей певною мірою вона зберегла пріоритет держави, яка несе юридичну відповідальність за забезпечення безпеки та за порушення загальної безпеки. Ідея стала більш демократичною і більш орієнтованою на індивідуальність, але коли основний акцент робиться на людину, а не на державу, таким чином виникає питання: яка держава і як повинна керувати і забезпечувати безпеку людини, яка або не реагує на потреби цієї людини, або діє проти них. Ці нові реалії демонструють, що в багатьох державах безпека не забезпечується як на рівні держави, так і на рівні меншої адміністративно-територіальної одиниці, не кажучи вже про суспільство в цілому. Відповідальність за таку ситуацію лежить і на міжнародних органах, які не завжди можуть швидко реагувати на загрози, і на правителів відповідних держав, які домовляються про колективні дії заради своїх особистих інтересів та амбіцій, роблячи таким чином міжнародне право безсилим і паралізуючи роботу самих цих органів.

Зрештою, альянси демократичних держав покликані виконувати це завдання добровільно. Альянси також використовують для цього військові інструменти і сьогодні вдається до них, враховуючи сучасний баланс сил у

світі, коли монополія на застосування сили міжнародними організаціями практично припинила своє існування. Однак обидві інституції мають труднощі з практичною реалізацією принципів, пов'язаних з безпекою. В контексті сучасних змін у міжнародних відносинах, коли звикаєш як до дозволля, так і до суворості сили, обидві інституції, ймовірно, зіткнуться з екзистенційною дилемою з більш унікальними рішеннями.

Дослідження історичних та теоретико-методологічних аспектів трансформації принципів дипломатичної безпеки, загалом ґрунтується на історико-феноменологічному методі. Історико-феноменологічний метод наукового пізнання відкриває можливості розуміння витоків і розвитку ідей, системи їх взаємозв'язків у часі, виявлення ранніх ідей, що зумовили формування концепцій, обґрунтування різних поглядів на одне й те саме явище як в один час, так і на різних історичних етапах [7. с. 95]. Адже якщо історичні явища відкриті для наукового узагальнення, то теорія, наука, емпірія самі по собі не здатні створити цілу нову сферу емоційних, трагічних і непередбачуваних явищ.

В академічній літературі феноменологічний підхід набуває все більшої популярності. Більше того, слідом за класичними феноменологами, чия філософія стосувалася великих історичних циклів. Хоча вона розглядає сучасні варіації загальної філософії безпеки і її загальну логіку, вона фактично надає те, що можна назвати далекосяжним, довготривалим історичним оглядом цих ідей і точкою тяжіння їх трансформації, що допускає драматичні зміни видимих рис сучасних концепцій.

Історична та логічна причинність стає основою для розуміння питань дипломатичної безпеки в ході здійснення зовнішньої політики, а також концептуальної політики світобудови в широкому культурно-цивілізаційному сенсі та в рамках прагматичної політичної організації життя на рівні двосторонніх і багатосторонніх відносин. Однак таке розуміння передбачає і вимагає чіткого розмежування наслідків тих чи інших ідей в рамках вивчення багатовимірних теорій, критично важливих для формування

тих чи інших держав в різні періоди в рамках існуючих варіантів розвитку людства, заснованих на цінностях різних світових порядків.

Водночас, наявність чітких, однозначних критеріїв та ієрархії найбільш важливих питань щодо впливу концептуальних моделей дипломатичної безпеки на інтереси, причому як для розвитку лише однієї держави, так і для здійснення багатостороннього співробітництва, не тільки не мислиться, але й фактично є неможливою. Дослідження раціональності в теоретичних методах, розроблених видатними умами, не може бути поставлене під сумнів на підставі непоправних характеристик раціонального, що навіть на рівні формальної логіки передбачає явні порушення цієї логіки, заснованої на раціоналістичному детермінізмі, який не сприймає держави як такі, що здатні адекватно вибудовувати концептуальне визначення досліджуваної сфери, придатне для їхнього виживання.

Раціональне формування методолгічних знань про безпекову дипломатію здійснюється через процеси класифікації або синтезу знань, після чого вже відомі ідеї та моделі збагачуються за допомогою реальних об'єктів та явищ навколишнього світу. Поступово, від покоління до покоління, формується теоретичне уявлення про властивості об'єктивної реальності. З часом незаперечний авторитет понять призводить до того, що набуті знання в чистому вигляді стають надбанням наукових досягнень. Фокус уваги зміщується з матеріальних об'єктів на розумові конструкції, які згодом відриваються від дотику до реальності і перетворюються на предикативні побудови. Принцип безпеки на основі принципу влади, принципу рівності та принципу інтелектуального розуміння буття. Адже влада це не тільки сила, це також здатність визначати, спрямовувати та сприяти розвитку. Це ставить у площину актуальних проблем модель створення нової якісної формації безпеки або виведення узагальненої парадигми інтелектуального розуміння існуючого на теренах людського суспільства протягом багатьох століть.

Як висновок, огляд існуючих підходів до розуміння безпеки як соціально-політичного явища в інституційному аспекті формує концепцію безпеки як багатовимірне явище, що передбачає наявність суб'єктів безпеки, сфер безпеки, принципів формування безпеки та механізмів безпеки. На основі цього можна визначити роль принципів і механізмів серед інших безпекових феноменів. Принцип безпеки визначає, що є важливим для суб'єкта безпеки, в той час як механізм визначає, як ця цінність захищається. Однак принцип не визначає механізм і не визначається ним. Зазвичай для кожного принципу існує декілька механізмів безпеки, а один механізм може забезпечувати безпеку для декількох принципів. Тому спроба описати поступову еволюцію різних форм державного самообмеження, інституціоналізації безпекових принципів і механізмів, на яких ґрунтується взаємозв'язок між дипломатією та військовим конфліктом є важливим фактором з різних точок зору.

1.3. Історико-політичні причини еволюції європейської дипломатії

Після завершення Другої світової війни у 1945 році Європа опинилася у новій системі міжнародних відносин, яка визначилася двома основними тенденціями: відновлення національних держав і початок конфронтацій між двома тематичними блоками, Західним та Східним. У цей період основною ціллю європейської дипломатії став процес стабілізації та відновлення економік, що були зруйновані війною, а також створення механізмів співробітництва для запобігання нових конфліктів. Важливе місце посідали такі інститути, як Європейське співтовариство вугілля і сталі, яке мало не лише економічний, а й політичний характер, оскільки мало на меті закріпити мир і стабільність у регіоні через економічну інтеграцію ключових секторів. В цей час політика в рамках міжнародної системи набрала цілей, що орієнтувалися на відновлення довіри і створення умов для співробітництва, що базувалося на принципах співвідповідальності й рівноправності.

Відновлення дипломатичних відносин стало критично важливим елементом цього періоду, оскільки війна залишила після себе розгромлені держави та

розірвані альянси. Провідні країни Європи, усвідомлюючи необхідність стабілізації політичної обстановки та відновлення економіки, почали шукати шляхи до відновлення конструктивного діалогу. У цьому контексті явним ультимативом стало формування пан'європейських ініціатив, які покликані об'єднати нації у спільних інтересах, що, в свою чергу, сприяла утворенню нових міжурядових організацій.

Таким чином, створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році символізувало відданість новим принципам колективної безпеки та співпраці, а також спроби запобігти повторенню катастрофи, подібної до попередньої війни. Прийняття Статуту ООН на конференції в Сан-Франциско заклало основи для нової системи міжнародних відносин, де принципи багатосторонності, взаємоповаги та колективної безпеки стали основними рушіями політики. Конкретно про конференцію у Сан-Франциско, яка тривала з квітня по червень 1945 року, можна виокремити важливий аспект трансформації безпекових моделей, а саме спроб та пошуку компромісу серед держав переможців Другої світової війни, які у спільній геополітичній меті працювали над балансуванням сил щодо дипломатичних представництв на заключних етапах формування ООН. Методологія передумов безпекового або стабілізуючого принципу конференції почалася ще за часів Лондонської декларації 1941 року. Простір геополітичного прогнозування після декларації вимагав в результаті війни вдаватися до нових ідей, щодо подальшого, післявоєнного періоду. Серед ідей покликаних президентом Сполучених Штатів Америки Франкліном Делано Рузвельтом стояв мотив встановлення міцних держав-поліцейських, які б могли гарантувати мир у післявоєнну добу, таким чином США, Велика Британія, Радянський союз та Китай виглядали для президента США серйозними гравцями, які могли дозволити гарантувати мир та дипломатичну і військову безпеку [8. С. 24-25]. Таким чином встановлений і потенційно міцний порядок міг стати показником сильного контролю у подальшому розвитку ООН як принципового медіатора амбіцій агресивних ідеологій.

Визначна концепція або модель конференції в Сан-Франциско також полягала в тому, що діалог та дипломатичні поступки з боку США та Великої Британії для кліки Йосипа Сталіна, у вигляді дозволу взяти участь у конференції в 1945 році представникам із УРСР та БРСР можна охарактеризувати як модель кооперативного консенсусу. Визнання ролі союзників, зокрема ролі СРСР у створенні ООН, заклало сприятливий дипломатичний фундамент між наддержавами. Попри бажання та прагнення розширення власного впливу на континенті та дискусійний питань, щодо участі Аргентини, України та Білорусі, країни все-таки змогли знайти компроміс та помістити ці держави на період початкових етапів створення ООН [9].

Парадигма відновлення дипломатичних відносин у Європі після Другої світової війни стало критично важливим етапом, що визначив подальший розвиток міжнародних відносин. Основного значення набули інституції, що сприяли відновленню міждержавних зв'язків. Зокрема, відновлення дипломатичних місій, укладення багатосторонніх угод і участь у міжнародних організаціях стали дієвими засобами для покращення відносин між державами. Європейський континент переживав не лише матеріальне, а й психологічне відновлення. Різноманітні заходи, розпочаті в рамках багатосторонньої дипломатії, включали налагодження зв'язків між країнами, що раніше перебували в конфлікті. Наприклад, проведення конференцій, таких як Паризька конференція 1947 року, стала платформою для обговорення відновлення відносин та вирішення спірних питань. Крім того, розвиток взаємовигідної економічної співпраці посприяв зміцненню політичних відносин, що врешті-решт призвело до підписання різних мирних угод, включаючи торговельні та міграційні концепції нового геополітичного порядку.

У цей час план Маршалла, оголошений на початку 1948 року, став ще одним важливим елементом, що змінив ландшафт європейської дипломатії. Економічна допомога США, що передбачала надання фінансових ресурсів

для відновлення європейських економік, стала не лише інструментом відновлення, але й засобом політичної інтеграції. Залучаючи країни до спільних проектів, план Маршалла сприяв формуванню нових альянсів та економічних зв'язків, що, своєю чергою, визначило нові шляхи співпраці. Таким чином, післявоєнний період 1945-1950 років заклав основи адаптації та трансформації європейської дипломатії, вводячи нові принципи, структури та ініціативи, які стали фундаментом для подальшої інтеграції та стабільності на континенті.

Вплив Плану Маршалла виходив далеко за межі економіки. Економічне зростання стало каталізатором суспільних змін, модернізації інфраструктури та соціальної політики. В багатьох країнах постало нове покоління лідерів, які прагнули реалізувати прогресивні реформи, враховуючи потреби населення. Таким чином, План Маршалла став не лише важливим елементом в історії післявоєнної європейської дипломатії, але й зразком міжнародної співпраці, яка поклала початок новій епосі глобального розвитку та інтеграції, а також започаткувала цінності демократичного управління у відносинах між державами.

Політико-економічні аспекти, що ретельно ширилися в дипломатії як основи будь-якого процесу тісно перепліталися і з яскравим прототипом майбутнього Європейського союзу - Європейською економічною спільнотою, яка була заснована у 1957 році. Вона стала важливою віхою, що заклала основи інтеграційних процесів у Європі та надала європейським державам нові можливості для ведення зовнішньої політики. Однак, крім цього, існували й численні виклики, пов'язані з Холодною війною, які вимагали адаптації дипломатичних стратегій до динамічно змінюваного контексту. Наприклад, суперечності між Західною та Східною Європою визначили не лише двосторонні відносини, але й стан міжнародної стабільності у всьому світі.

Одним із найзначніших моментів в історії холодної війни стала Кубинська криза 1962 року, яка поставила обидві супердержави на межу

ядерного конфлікту. Ця подія стала істотно новим напрямком безпекової міжнародної моделі, що підкреслила важливість взаємозалежності в дипломатичних відносинах. Загроза ядерної війни спонукала країн до активного пошуку шляхів для ведення діалогу та створення механізмів контролю над озброєннями, зокрема, виникнення гарячої лінії між Вашингтоном і Москвою. Подальша трансформація так званої Холодної війни був період кінця Холодної війни у 1990-х роках, який зафіксував кардинальні зміни в дипломатичних практиках. Європейські країни знайшли шляхи для інтеграції та формування нових безпекових ініціатив, які сприяли зменшенню конфронтації, проте виклики глобалізації та регіональних конфліктів поставили перед європейською дипломатією нові завдання, що вимагали оптимізації механізмів взаємодії на міжнародній арені, що безперечно підтверджує основну ідею еволюції європейської дипломатії та адаптацію до нових реалій.

Не менш важливою концепцією кооперативного консенсусу в дипломатичному просторі тих часів є історико-політична модель Гельсінського процесу і підписання Гельсінського заключного акту 1975 року. На основі Гельсінського процесу держави мали на меті розширити вплив міжнародного співробітництва через міцні дипломатичні заходи. Цей процес передбачав як політичні так і безпекові моделі, які включали питання прав людини, економічного розвитку та військової безпекової діяльності. Правозахисна діяльність в покращенні взаємодії та побудови довіри між державами, також закріплював принципи територіальної цілісності та гарантій невтручання у внутрішні справи. Також дана модель, була стратегічно важливим кроком для всіх європейських та інших учасників процесу, адже пік холодної війни ставав дедалі складнішим у розумінні загальної ситуації щодо європейської дипломатії в 1975 році. Тому, в межах поділу Європи на дві сили, процес привів для кожної з них формування нових стратегічних концепцій, що визначали підходи до співробітництва між Сходом та Заходом у Європі

Східна частина передбачала три загальні форми трансформації в питаннях концепції нероздільності безпеки та взаємної відповідальності, гарантій невтручання у внутрішні справи та забезпечення в межах прав та обов'язків держав в рамках співпраці [10. С. 1-7]. Нероздільність безпеки підкреслювала ідею, що безпека всіх країн є невід'ємною і взаємозалежною, і жодна не може бути безпечною за рахунок інших. Були включені загальні принципи поваги до суверенітету держав, та забезпечення добримання міжнародного права та взаємної поваги. Західна ж частина прийняла обов'язки стратегій політичного діалогу та співробітництва, де акцентувала значення відкритого спілкування та співпраці; підкреслила важливість прав людини і демократії, наголошуючи на цінності свободи і демократичних інститутах; та визнання важливості економічного співробітництва. Кожна із сторін зобов'язалась забезпечити виконання вимог та правил щодо європейської сили захисту в складному і виснажливому світовому порядку.

Відповідно Гельсінський заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі став заключенням всіх домовної та положень у новому вимірі безпекових відносин між державами. Він передбачав врегулювання хаотичних дій держав щодо збереження миру та як вердикт став важливим трансформаційним елементом до закріплення кооперації між країнами Варшавського договору та НАТО [11]. Навіть попри очевидні суперечності, активне прагнення всіх держав до стабільності сприяло консенсусу на європейському континенті, який в подальшому еволюціонував в новітню модель євроінтеграції в регіоні.

Слід зазначити важливість ролі нейтральних і малих держав. Саме розуміння нейтральних держав та їх місце у міжнародних відносинах на фоні Холодної війни стало ключовим для розуміння механізмів міжнародної політики. Нейтральні держави, такі як Швейцарія, Австрія та Фінляндія, що відіграли важливу роль у формуванні дипломатичних зв'язків між країнами, що брали участь у конфлікті. Їхня здатність вести переговори та забезпечувати платформи для мирних контактів допомогла зменшити

напругу в багатьох випадках. А саме у випадках під час Гельсінських угод 1975 року, які стали важливим етапом у формуванні нового європейського порядку, що базувався на принципах співпраці та поваги до територіальної цілісності. Ці угоди не лише поклали край багатьом конфліктам, але й започаткували нову еру у відносинах між Сходом і Заходом. Саме явище нейтральності як дипломатичного інструменту з'явилася в рамках європейської дипломатії, дозволяючи країнам зберігати незалежність і уникати втягування у дипломатичні чи військові конфлікти. Це сприяло розвитку нових форматів співпраці, таких як модель неприєднання, який об'єднував країни, що прагнули залишатися нейтральними у протистоянні двох супротивників.

Нейтральні держави використовували свою позицію для сприяння пошуку компромісів і створення умов для конструктивного співробітництва, зберігаючи при цьому нейтральність і не вступаючи у військову чи ідеологічну конфронтацію. Основні способи використання нейтральними державами своєї позиції включали медіацію та посередництво. Швейцарія, Швеція, Ірландія або Австрія сприяли організації зустрічей, конференцій та обміну інформацією, створюючи платформу для діалогу без ризику звинувачень у сторонній підтримці будь-якої із сторін. Водночас нейтральні країни використовували свою репутацію для будування довіри між сторонами, створюючи атмосферу зменшення напруженості. Це особливо важливо в період, коли прямих дипломатичних контактів було недостатньо або вони були ускладнені політичними протиріччями. Вони підтримували ідеї відкритого обміну інформацією, поваги до суверенітету та територіальної цілісності країн, а також принципів, які були основою для обговорень і пошуку компромісів в рамках Гельсінського процесу.

Австрійська нейтральна роль була зосереджена на підписаному в 1955 році австрійському державному договору, що підтверджував її нейтралітет і згідно із цим автоматично робилась посередником між СРСР і західними державами [12]. Крім того, Австрія активно сприяла дипломатичним

контактам та конференціям в рамках зазначеного Гельсінського процесу, виконуючи роль моста для обміну ідеями та знайдення компромісів між сторонами [12]. Вона прагнула забезпечити створення сприятливого дипломатичного середовища, зменшуючи напруженість і сприяючи реалізації принципів нероздільної безпеки, що лежали в основі цього міжнародного руху. Така дипломатична поведінка була зрозуміла для держави, яка аж ніяк не прагнула вступати у прямі блокові конфронтації, це також може бути обумовлено історичними факторами так і територіальними. Завдяки своєму статусу нейтральної країни, Австрія також стала важливим майданчиком для регіональних зустрічей та консультацій, що дозволяло сторонам озвучувати свої позиції у конфліктних ситуаціях, не піддаючись критиці або підозрам з приводу сторонності. Це сприяло зміцненню довіри та створенню умов для подальшого діалогу та пошуку компромісних рішень, які були необхідними для підтримки стабільності у Європі.

У цьому ж контексті роль Швейцарії та Фінляндії в Гельсінському процесі була надзвичайно важливою з огляду на їхню політику нейтралітету та сприяння дипломатії. Швейцарія, з її довгою традицією нейтральності, виконувала функцію одного з головних посередників і організаторів дипломатичних зустрічей дипломатичного руху за європейську безпеку. Вона надавала свою територію для проведення конференцій, переговорів та переговорних майданчиків, створюючи довіру між сторонами. Вірна своїм принципам нейтралітету, Фінляндія також активно долучалася до роботи міжнародних форумів, сприяючи обміну ідеями та забезпеченню дотримання договорів і принципів нероздільної безпеки. Вона виступала як приклад країни, що здатна зберігати незалежність і неупередженість, одночасно сприяючи зменшенню конфліктності у Європі, виконуючи роль посередника і фасилітатора у процесі налагодження діалогу між двома блоками. Завдяки своїй нейтральній позиції, Швейцарія і Фінляндія закріпилися як важливі міжнародні центри для дипломатичних контактів і пошуку компромісних рішень у період напруженості і конфронтації.

Крім того, нейтральні держави сприяли розповсюдженню концепції нероздільної безпеки, допомагаючи зменшити ймовірність локальних конфліктів і сприяючи їх врегулюванню через пошук компромісних рішень. Вони також брали участь у спостережних місіях і контролі за виконанням угод, що сприяло зменшенню взаємної підозрілої активності та зміцненню довіри. Таким чином, зберігаючи свою політичну нейтральність і унікальну позицію, нейтральні держави сприяли побудові стабільних рамок для діалогу, створювали сприятливе середовище для пошуку компромісів і допомагали формувати довготривкі домовленості в рамках не лише Гельсінського процесу, а й усіх домовленостей, що мали на меті зміцнити блокові суперечності.

Встановлення таких інститутів, як Ради Безпеки ООН, також стало важливим кроком до ліквідації конфліктів, які загрожували мирному співіснуванню держав. З огляду на витоки холодної війни, що вже починали проявлятися, створення ООН мало на меті створити модель довгострокового впливу на європейську дипломатію, попри політичні напруження між Сходом та Заходом. Провідна роль Холодної війни в період між 1947 і формально до 1991 років, істотно вплинула на європейську дипломатію, формуючи нові політичні реалії внаслідок протистояння двох глобальних супердержав: Сполучених Штатів і Радянського Союзу. На заході континенту сформувалась система колективної безпеки під керівництвом НАТО, що об'єднала західноєвропейські країни, які прагнули захистити свої демократичні цінності та економічні інтереси. На сході ж створювався Варшавський договір, що став символом радянської експансії та контролю над державами Центральної і Східної Європи. Незважаючи на чітке розмежування, дипломатичні зв'язки між блоками мали величезне значення, оскільки відчайдушні спроби знайти спільні підходи до розв'язання глобальних конфліктів тривали протягом усього періоду.

Обидва альянси активно проводили військові маневри, гонку озброєнь та політичну пропаганду, що підсилювало напруженість у міжнародних

відносинах. Стратегічні концепції обох організацій передбачали готовність до військового конфлікту, але також закладали основи для дипломатичних ініціатив, які згодом сприяли певній розрядці напруженості наприкінці XX-го століття. Еволюція НАТО та Варшавського договору впродовж Холодної війни визначила не лише військову, а й політичну карту Європи, залишаючи значний спадок у міжнародних відносинах до сьогоднішніх днів.

У постхолодний етап, коли Європа зазнала розколу, а тим самим більшої свободи, подальші євроінтеграційні процеси ширилися на дипломатію із позиції пошуку новітніх підходів із дуже швидкою силою. Підходи вимагали повне розуміння трансформаційного періоду, в якому кожен крок вперед означав зміну алгоритму європейської безпеки із реактивною швидкістю та змінами на політику всіх держав. Зрештою, цей період позначився новими міждержавними відносинами та багатогранними геополітичними викликами, які вимагали гнучкості та адаптивності у дипломатичних стратегіях. Країни почали шукати нові форми співпраці, що б відповідали новій реальності, акцентуючи увагу на превентивних заходах, діалозі та інституціоналізації безпеки. Водночас, зросла роль міжнародних організацій і форматів, що дозволяли більш ефективно координувати дії різних держав, а також створили основу для подальшого розвитку європейської інтеграції. Такий динамічний перехід стимулював пошук нових концепцій безпеки, включаючи гуманітарну, екологічну та інформаційну складові, формуючи багатоаспектний підхід до забезпечення стабільності і миру у регіоні. Це був час, коли країни усвідомлювали цінність спільних інтересів і переваг діалогу у забезпеченні довготривого миру, що заклало фундамент для сучасних підходів до європейської безпеки та співробітництва.

Кризи та нові виклики у постхолодному періоді суттєво ускладнили процес формування спільної системи безпеки. Із розширенням європейської інтеграції з'явилися нові загрози, що виходили за межі традиційних військових конфліктів: енергетична та економічна нестабільність, міграційні

кризи, терористичні загрози, інформаційна війна та кібератаки. Додатково, зростаючий вплив нових акторів, таких як неурядові організації і транснаціональні корпорації, ускладнював створення єдиної стратегії безпеки. Водночас, зростаюча конкуренція між великими державами, зокрема між Заходом та Росією, призвела до нових конфронтаційних ситуацій, які підривали стабільність і порушували баланс сил у регіоні. Кризи, такі як анексія Криму та конфлікти на сході України, піднесли актуальність питань суверенітету і територіальної цілісності, поставивши під сумнів вже напрацьовані механізми співробітництва. У таких умовах виникла необхідність у пошуку нових підходів, що враховували б сучасні реалії та динаміку міжнародної ситуації, гарантуючи диверсифікований і багаторівневий захист безпеки на європейському просторі.

Розділ 2. ВИКЛИКИ БЕЗПЕКОВІЙ ДИПЛОМАТІЇ ЄВРОПИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

2.1 Вплив другої світової війни на формування повоєнної безпекової архітектури у Європі

Період 1939–1945 років ознаменувався повним крахом Версальської системи безпеки, що продемонструвало неефективність як колективної безпеки в рамках Ліги Націй, так і стримуючої політики умиротворення. Відсутність правових механізмів примусу, суперечність національним інтересам та ігнорування потенціалу тоталітарної агресії призвели до краху міжвоєнного міжнародного порядку. Це послужило поштовхом для

переосмислення основних принципів міжнародної безпеки у повоєнний період.

Серед основних переломних моментів під час Другої світової війни варто зосередитися на безпекових дипломатичних спробах і концепціях по типу Атлантичної хартії 1941 року. Історичною основою Атлантичної хартії стала особиста зустріч між Вінстоном Черчиллем та Франкліном Рузвельтом на борту корабля в Атлантиці. Це було ще до вступу Сполучених Штатів у війну, але їхня участь у програмі ленд-лізу та ліберальна зовнішня політика загалом, свідчили про підтримку США в Антигітлерівській коаліції. Обидва лідери бачили необхідність не лише виграти війну, але й побудувати нову систему міжнародної безпеки, яка б базувалася на колективному принципі, а не на силі. Атлантична хартія зрештою складалася з восьми пунктів, що охоплювали майже кожен аспект майбутнього світового порядку. Серед порушених тем були відмова від територіальних здобутків; повага до права народів на самовизначення; свобода торгівлі; роззброєння агресивних держав; та створення загальної системи колективної безпеки [13]. Таким чином, хартія представляла нову ідеологічну модель, яка протистояла не лише нацизму, а й старій імперській політиці. Її ціннісна основа – це повага до міжнародного права, рівність та взаємна співпраця, ознаменувала новий етап в еволюції мислення про безпеку.

Атлантична хартія справді відіграла важливу роль у зміні принципів безпекової дипломатії. Хартія слугувала моральною та інтелектуальною силою, зібраною з усіх боків для створення Організації Об'єднаних Націй; її принципи були проголошені в Декларації Організації Об'єднаних Націй 1942 року. Таким чином, Атлантична хартія запровадила інший вид дипломатії, а саме багатосторонню, засновану на спільних цінностях та з колективною відповідальністю країн за мир у всьому світі.

Наглядним кейсом трансформації безпекових дій та консолідації миру під час Другої світової війни був приклад вихід Італії з війни в 1943 році [14]. Цей етап став важливим маркером того, як змінювалися безпека та відносини

в Європі зі зміною підходів. Внутрішня дестабілізація Італії та поразки різного роду призвели до переходу від держави-агресора до спроби інтегруватися в загальну схему мирного співіснування. Криза в Італії ставала неконтрольованою. Армія перебувала в стані повного розпаду, а поразка в Північній Африці та висадка союзників на Сицилії знову виявили слабкі місця країни. На відміну від практики попередніх війн, у яких переможці нав'язували повне знищення або маргіналізацію переможеним, Італія прийняла відносно гнучку модель: умовна капітуляція, поступова дипломатична участь у післявоєнних процесах. Рішення вийти з війни стало радикальним зрушенням у безпековій політиці Італії де країна фактично перейшла з табору ворогів до лав Антигітлерівської коаліції. Хоча північна частина Італії була моментально окупована німцями, нова влада в Римі почала співпрацю із союзниками, створивши Італійські співучасницькі сили, які боролися проти нацистського режиму.

З одного боку, союзники усвідомлювали стратегічне значення Італії, тому вони підтримали новий уряд. З іншого боку, сумніви зберігалися, особливо з боку Радянської Росії, яка розглядала такий поворот фронту як політичне маневрування. Тим не менш це був яскравий приклад того, як логіка тотальної конфронтації поступово поступалася місцем стратегіям, де обидві сторони могли співіснувати, уникненню бід, дипломатичним компромісам та новим основам європейської безпеки. Це також один з перших випадків, коли дипломатія безпеки була модернізована таким чином в Європі та, таким чином, вплинула на подальшу архітектуру миру після Другої світової війни.

Друга половина 1940-х років ознайменувався тим, що світ опинився на порозі масштабних змін у світовій політиці через триваючу Другу світову війну. Це був час, коли лідери країн-союзників почали планувати майбутній порядок, що визначить зміни у світі після закінчення війни. Тегеранська конференція, яка відбулася у листопаді 1943 року, має особливе значення як перший етап формування нових міжнародно-правових і політичних

домовленостей, що згодом були розвинені у рамках ялтинських і постдамських угод. У цьому форматі лідери трьох великих держав США, Великобританії та СРСР обговорювали ключові питання війни та повоєнного устрою Європи і світу. Саме тут заклалися основи для узгодження спільних цілей у боротьбі з нацизмом і створення передумов для подальшого співробітництва у післявоєнному періоді.

Тегеранська конференція стала першим масштабним майданчиком, де було відкрито обговорювалися ідеї створення нової системи міжнародної безпеки, а також питання про розподіл сфер впливу у Європі [15]. Хоча багато рішень були попередніми, саме тут було закладено підвалини для подальших переговорів у Ялті та Постдамі, де ці положення отримали більш формалізоване і конкретне втілення. Важливою особливістю цієї конференції стало узгодження принципу спільної відповідальності Заходу й Радянського Союзу за відновлення миру та стабільності, що заклало базу для майбутніх дипломатичних угод та домовленостей про послідовну реалізацію спільних цілей у післявоєнному світі.

Другий етап - Ялтинська конференція, розпочата та завершена у лютому 1945 року, вважається другим етапом завершальної фази Другої світової війни. На цій конференції лідери трьох великих держав - США, Великобританії та СРСР, обговорювали питання повоєнного устрою та перспективи подальшого співробітництва [16]. Основною метою було визначення майбутньої структури міжнародної безпеки, розподілу зон впливу та продовження опосередкованих переговорів щодо організації діяльності ООН. Участь у конференції дозволила сформулювати базові принципи нової міжнародної системи, які мали забезпечити стабільність і запобігти повторенню глобальних конфліктів. Значення Ялтинської конференції полягає не лише в її важливості для закладення основ мирного порядку, але й у тому, що саме тут були закладені початкові елементи змагань та суперечностей між союзниками, зокрема між США і СРСР. Хоча загальні положення виглядали вигідними для трьох сторін, це врешті решт

спричинило подальше загострення Холодної війни і формування двох протилежних блоків. Попри це, саме завдяки цій конференції було започатковано систему міжнародного керівництва та безпеки, яка, хоча й не завжди ідеально реалізовувалася, відіграла ключову роль у формуванні сучасного світового порядку.

Загальний фон в європейській політичній системі після Ялтинської конференції був обумовлений виснаженням та складним економічним та соціальним становищем. Людство, яке мало справу із нещодавною Великою війною, зустрілося із новими наслідками звірств та глобальних змін, які ширилися на теренах всіх континентів. Згідно із цим, в контексті європейської дипломатії роль стабільності у післявоєнному періоді в загальному плані лежав лише на плечах самих держав. Зацікавленість у порядку та мирному співіснуванні було продиктовано скоріше загальними тезами, аніж реальним децентралізованим спробам відновити порядок. Соціально-культурні фактори в цьому плані відновлення або ж періоду оговтання відіграли значно сильнішу роль, чим загальні дипломатичні зміни на рівні геополітики. Тим не менш, із-за відсутності організацій по типу Ліги Націй, всі гарантії трималися лише на відповідальності самих держав. І хоч фактично Ліга Націй функціонувала до 1946 року, її повноваження не мали авторитетних основ, які могли б контролюватися зважаючи на невдалі спроби протистояти Другій світовій війні.

Наслідки цієї системи зрештою вплинули на баланс сил і характер дипломатії протягом другої половини ХХ-го століття. Де-факто, Ялтинсько-Потсдамська угода встановила біполярну архітектуру безпеки, переважно контрольованою Сполученими Штатами та Радянським Союзом. Кожна наддержава визначила свою власну сферу впливу, нав'язуючи специфічні дипломатичні підходи як союзникам, так і опонентам у відповідних сферах. Ялтинсько-Потсдамська система стала проміжним етапом дипломатичного мислення, в якій сучасна раціональність влади суперечила вимогам нової глобальної легітимності. Такий дипломатичний вимір призвів до появи двох

моделей безпеки, таких як 1) модель блокового протистояння, в якій безпека гарантується належністю до одного з військово-політичних таборів (наприклад НАТО), а дипломатія є засобом маневрування в межах усталених ієрархій. 2) модель стримування через баланс сил, в якій дипломатія не вирішує конфлікт, а лише регулює його межі. Як висновок, світ розділився на ідеологічні фракції, що призвело до появи нової форми дипломатії безпеки, яка отримала назву «Холодна війна». У цьому контексті дипломатія функціонувала не лише як механізм уникнення конфліктів, а й як засіб комунікації між протиборчими системами, які взаємно стримували одна одну через екзистенційну загрозу знищення.

Щодо Постдамської конференції 1945 року як третього етапу, варто визначити основні стратегії, якими оперували учасники зустрічі задля забезпечення кінцевої мети заключних аспектів мирного процесу. По-перше, на конференції було запроваджено загальновідоме питання чотиристоронньої окупації Німеччини, такими країнами: СРСР, Великою Британією, США та Францією, яке гарантувало повну ізоляцію німецької політики на довго років вперед. Хоча на той момент питання поділу Німеччини було формальністю враховуючи, що на момент перемовин відбувалося активне встановлення режимів тієї чи іншої держави, це не стало проблемою для власне домовленого поділу. Ця стратегія передбачала окупаційну політику, яка мала опиратися на: денацифікацію, демілітаризацію, демократизацію та декартелізацію [17]. Новий президент США, Гаррі С. Трумен, пропонував розглянути питання щодо створення спеціальної Ради міністрів закордонних справ для врегулювання питань мирних переговорів. Він також наголосив на важливості обговорення і затвердження принципів діяльності Контрольної ради щодо Німеччини [18. с. 6]. Сталін вислював думку, що необхідно обговорити питання відновлення дипломатичних зв'язків із колишніми сателітами Німеччини, а також питання щодо режиму в Іспанії, Танжера, Сирії та Лівану і сформувати в Польщі уряд національної єдності та

припинити розташування польського уряду в еміграції, який базувався в Лондоні [18. с. 6].

Дипломатичний тиск який чинили учасники Постдамської конференції спрямовували всі зусилля на те, щоб роззброїти, санкціонувати та знищити амбіції Німеччини до відродження нового військового потенціалу. За таких умов Німеччина та питання її репарацій у сучасних дослідників викликає неоднозначні реакції. Адже такі радикальні заходи які були прийняті стосовно Німеччини не вибачають врахування всіх аспектів прав людини та можливості підтримати загальну основу німецького народу, який стикався із проблемами нестачі морального духу та періоду довгого відновлення. Тим не менш, після трьох конференцій світ перейшов до зміненої фази міжнародного порядку, що регулювався так званою Ялтинсько-Потсдамською системою дипломатичних відносин, який зрештою, почав набувати нових трансформаційних основ. Ця система не лише переосмислила геополітичний ландшафт Європи, але й заклала основу для розвитку моделей безпеки, які сформували динаміку майбутньої Холодної війни.

Поряд з інституційними механізмами, ключову роль у стабілізації міжнародної системи відіграв баланс сил, що реалізувався через біполярну структуру світу. Формування двох протилежних центрів сили Сполучених Штатів Америки та Радянського Союзу, що забезпечило систему взаємного стримування, особливо після появи ядерної зброї, підтверджували фактор біполярності. Центральною зміною стала інституціоналізація, де заснування Організації Об'єднаних Націй у 1945 році заклало підвалини нової глобальної архітектури, де Рада Безпеки отримала повноваження впроваджувати санкції, ухвалювати обов'язкові резолюції та здійснювати миротворчі операції.

Визначальною рисою воєнної дипломатії був її акцент на координації між союзниками та мобілізації як політичних, так і військових ресурсів для досягнення єдиної мети. Створення «Великої четвірки», а саме Сполучених Штатів, Великої Британії, СРСР та Китаю, що створило значний прецедент для управління глобальною коаліційною безпекою. Ялтинська та

Потсдамська конференція ознаменували зародження нової парадигми безпеки, яка надавала пріоритет не лише відновленню статус-кво, а й запобіганню майбутнім катастрофам за допомогою інституційних рамок. Між іншим, існували дві концепції передумов до створення нової системи міжнародної безпеки, а саме роль Вашингтонської конференції про Міжнародну організацію миру та безпеки, або менш формально - конференції в Думбартон-Оксі 1944 року та Сан-Францискої конференції 1945 року, що ознайменували створення Організації Об'єднаних Націй. Головні фактори конференції в Думбартон-Оксі можна описати такими стратегічними цілями: 1) створення загальних положень та прототипу статуту для майбутньої ООН; 2) використання стратегії поступок та кооперативного компромісу; 3) врахування інтересів кожної потенційної держави-учасниці; 4) дипломатичні поступки в питанні до прийняття Пакту Чапультепек, який мав геополітичне значення по відношенню до Латиноамериканського континенту. У цьому ж контексті слід зазначити, що дипломатична ієрархія та алгоритм дій, завжди залежить від попереднього вмісту угод та положень, що трансформуються у нові рамки дипломатичної діяльності. Таким чином передумовою виконання нових дипломатичних алгоритмів та положень були взяті із 4 пункту Московської декларації 1943 року; тому в Думбартон-Оксі сприйняття Китаю або бачення щодо участі УРСР та БРСР були продиктовані саме цією декларацією з боку СРСР, яка заклала основи для усіх сторін переговорного процесу. Зрештою, важливий дипломатичний маневр, який був здійснений для делегації СРСР враховував їх небажання мати безпосередньо прямі перемовини. Таким чином, для СРСР був створений перший етап процесу переговорів який тривав з 21 серпня по 28 вересня, а для Китаю другий етап, який тривав з 29 вересня до 7 жовтня [19]. Це була очевидно не нова практика, яка дозволяла знайти важливий компроміс для всіх учасників переговорного процесу.

Конференція у Сан-Франциско закріпила етапи стратегічного планування щодо створення ООН, як нової безпекової сили на континентах.

Роль учасників та використання стратегій виявилось новітнім та сильним кроком для всіх засновників нової та тривалої безпекової моделі [20].

Наступним важливим аспектом трансформації безпеки став відомий План Маршала 1948 року, який попри економічну основу містив для західноєвропейських держав конструктивні стратегії, які мали на меті зміцнити демократичні уряди та зменшити вплив комуністичної ідеології, таким чином сприяючи створенню більш стабільного та безпечного геополітичного ландшафту. План Маршалла також вплинув на посилення співпраці трансатлантичного співробітництва, в яких співпраця між США та країнами Європи створила основу для формування міждержавних альянсів, таких як НАТО, що було важливою дипломатичною засадою для забезпечення колективної безпеки. Економічна допомога стала засобом налагодження довіри, зменшення напруженості та запобігання новим міждержавним конфліктам у Європі, яку своєю чергою гарантували Сполучені Штати Америки.

Згодом, створення Північноатлантичного альянсу в 1949 році ознаменувало початок нового етапу дипломатії та ролі організацій у світі. Створення НАТО символізувало перехід до нової епохи міжнародної безпеки, коли колективна оборона стала основною стратегічною концепцією. Це був відповідь на зростаючу загрозу з боку Радянського Союзу та його сателітів, і показало прагнення західних країн об'єднати зусилля для забезпечення стабільності і безпеки в Європі та за її межами. Ця організація стала ключовим елементом дипломатії безпеки, сприяючи зміцненню міждержавних зв'язків і створенню системи колективного захисту. Водночас, вона позначила початок нової ролі міжнародних організацій у формуванні глобальної безпеки, де питання військового союзу і політичної співпраці стали невід'ємною частиною дипломатичної стратегії держав. Прикладом нових підходів до політики можна охарактеризувати зміну векторів провідних держав, що прагнули стати невід'ємною частиною цього альянсу, який гарантував та гарантує захист інтересів західноєвропейських держав

дотепер. НАТО як стратегічний гравець бере початок із мети оборони та стримання, що чітко прописано в статуті організації. Вони не обмежуються військовим потенціалом, адже пригнічення власних військових сил, не дає гарантій для всіх учасників. Таким чином, удосконалення технологічної основи та розширення партнерства стало кредом у політиці організації.

З моменту створення, НАТО активно зазанавало стратегії розширення для розвитку свого потенціалу. На момент створення до альянсу приєдналося 12 держав. Згодом в 1950-х роках до НАТО приєдналися Греція та Туреччина, а вже наріжним каменем і останньою передумовою для створення Варшавського договору в 1955 році стало приєднання до НАТО Західної Німеччини, що спричинило хоч і примусове і окупаційне, але об'єднання соціалістичних держав в єдиний блок. З цього моменту світ розділився на Захід на Схід. До того часу в 1950-х роках, НАТО остаточно визнала ролі і завдання організації, які викликали з боку Москви лише знак протесту, що призвело до конфронтацій та створення нових стратегій протидії західним баченням миру. І хоч західний блок мав на меті не допустити конфлікт, Радянський Союз впливав на дипломатію мирного співіснування дещо інакше і представляв в подальшому наративи агресії з боку НАТО, які були аргументовані непотрібним впливом заходу на відносно нейтральних, буферних землях Європи. Зрештою це призвело до напруги у всіх державах європейських блоків, що змусило тримати кожна із них у стані готовності до прямого зіткнення. СРСР нарощував сили та витрати постачання військової промисловості на активні позиції. Також були створені пропагандистські політичні і суспільні канали, в якій радянські представники шукали підтримки у населення, заохочуючи їх до підтримки їхніх ідеологічних інтересів.

Загалом Варшавський договір 1955 року де-факто представляв ті самі інтереси як і Північноатлантичному альянсі, але по інший бік політичних «барикад». Три кити на яких тримався блок були: пропаганда, військова інтеграція та зміцнення політичних позицій [21. С. 27-28]. Насправді, в той

момент, всі попередні договори почали втрачати політичну силу, орієнтуючись у пошуках безпеки лише на раціональний хід подій кожного із блоків. Світові лідери вкотре загнали себе в пастку вирішення проблем методом війни, і нарощуванням сил, що в подальшому переросло на новітні на той час стратегії стримання. Саме ядерна зброя зупинила ідею Третьої світової війни, яка не відбувалася по причині раціонального розвитку подій.

Новий етап у світових тенденціях стала загроза використання ядерної зброї, що трансформувалася у дипломатію ядерного стримування, яке терміново пояснювало саме розуміння конфлікту, де загроза тотального знищення стала фактором утримання сторін від прямої збройної конфронтації. Політика стримування, зокрема концепція взаємно гарантованого знищення під назвою «Mutual Assured Destruction», змусила держави шукати нові дипломатичні інструменти для зниження напруження. Уперше безпекова дипломатія почала орієнтуватися не на завоювання стратегічних переваг, а на контроль ризиків, зменшення загроз і управління кризами.

2.2. Вплив Холодної війни на зміни у безпековій дипломатії в Європі

Холодна війна була значним, неминучим геополітичним конфліктом другої половини XX-го століття, який протягом багатьох років суттєво впливав на систему безпеки Європи. Її завершення ознаменувало початок нового етапу в міжнародних відносинах і послужило основою для подолання глибокого ідеологічного розколу за допомогою дипломатії. Вивчення дипломатичних підходів, що використовувалися для врегулювання Холодної війни, є надзвичайно актуальним сьогодні, оскільки сучасна безпекова дипломатія зазнає трансформації на тлі тодішніх циклічних викликів, таких як наполеглива зовнішня політика деяких країн, зростання недовіри між глобальними утвореннями та переоцінка стратегій колективної безпеки.

Протягом епохи Холодної війни 1947-1989 рр., виникла низка парадигм щодо безпекової дипломатії. До них належать реалізм, який в першу чергу зосереджений на понятті балансу сил, а також інституціоналізму, який розвинувся завдяки зростаючій ролі міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй та загальних ліберальних перспектив, які надавали пріоритет діалогу та створенню нормативних рамок. Після 1945 року нова архітектура безпеки Європи, зокрема колективна оборона НАТО, спиралася на практичне стримування, а не на абстрактні норми. Сегментація Європи на окремі сфери впливу, відбувалося через впровадження радянської моделі в Центральній та Східній Європі, а також заснування НАТО в 1949 році та Варшавського договору в 1955 році, є прикладами загальних одночасних дипломатичних зусиль, спрямованих на обмеження застосування військової сили. Однак важливо визнати, що ці моделі не стали довгостроковими рішеннями для врегулювання конфлікту, вони радше діяли як тимчасові заходи для підтримки стабільності.

Зрештою, еволюція трансатлантичних відносин під час Холодної війни в широкомасштабному та в кращому значенні акцентувалась на тому, щоб країни Європи мали простір та час знайти нові вектори для розвитку консолідації врегулювання внутрішньополітичних та міжнародних справ. Однак політика двох блоків, Західного та Східного, не гарантувала можливості отримати бажаний час для роздумів та переоцінки національних або суспільних цінностей. Геополітичні правила гри зазнавали надто швидких змін по відношенню до Європи. Колись могутній вплив Німеччини - завершив свій етап за рахунок руїн та серйозних дипломатичних покарань та обмежень. Тим часом Франція була значною мірою виключена зі столу переможців, а Велика Британія не мала ніяких конкретних передумов, щоб відігравати провідну роль у континентальній Європі. На той існували лише дві наддержави, які були здатні здійснювати практичний вплив на континент, ними на всі подальші роки Холодної війни стали США та СРСР. Важливо визнати, що європейська дипломатія хоч і не зазнавала прямої фрагментації,

але її тіньовий вплив не поширювався за межі континенту. Значною мірою Холодна війна де центральною темою була безпека в Європі, самі європейці не брали участі у забезпеченні власне самої концепції безпеки, точніше від їхніх національних інтересів нічого не залежало. Це не ставило держави в роль політичної жертви чи пасивного спортерігача, навпаки їхня дипломатична роль відігравала ключовий характер вектору подальшого розвитку учасників двох блоків.

Глобально, європейський період Холодної війни можна розділити на три хронологічні етапи. Перший етап, орієнтовно з 1945-го по 1960-ті роки охарактеризувався фрагментацією імперій Великої Британії та Франції, що безпосередньо мало негативний вплив на європейську дипломатію, А також наслідки амбіцій Радянського Союзу, який створював наративи та передумови до поділу континенту. Другий етап з початку 1960-х до середини 1970-х років ознаменувався підйомом розрядки та стабілізації балансу сил Європи в тіні тривалої гонки озброєнь радянсько-американської геополітики. Останній етап з кінця 1970-х до кінця 1980-х років був побудований на тривалій глобалізації Холодної війни, що в період завершення існування радянського панування на Сході Європи призвело до перемоги Сполучених Штатів Америки у Холодній війні [22. с. 2].

Орієнтуючись на ці етапи можна виокремити найголовніші тенденції розвитку того періоду. Перш за все, що дійсно мало серйозний вплив на європейську політику так це розміщення озброєння США на території Туреччини, які ввійшли до складу НАТО в 1952 році. Цей переломний момент започаткував континентальний дипломатичний зсув у безпеці самої Європи, що в подальшому призвело до Карибської кризи 1962 року. Очевидно, що безпека Європи була в руках НАТО та Туреччини, остання з яких не була кінцевим актором прийняття рішень. Оскільки дипломатичні зв'язки між США та СРСР були налагоджені на кінцевих етапах підготовки до потенційної війни - сторони прийшли до консенсусу, при якому виведення ракет IL-28 з Куби та Jupiter з Туреччини в квітні 1963 року гарантувало

завершення кризи [23]. Роль європейських держав під час Карибської кризи був неоднозначним. Найбільший вплив відчували саме у Туреччині та Італії, де були розміщені ядерні ракети США. Дипломатична переоцінка та присутність ядерної зброї хоч і гарантувала безпеку, але тиск, який чинив Східний блок був зумовлений у європейських країн страхом, який безпосередньо вплинув на громадську думку в Європі, оскільки деякі країни почали переглядати свою зовнішню політику відносно розміщення такого типу зброї. Загальний фон західної Європи стикався із напруженістю, яка зумовила підвищення військової присутності Сполучених Штатів на їхній території.

Відносно одразу наддержави уклали договір про заборону ядерних випробувань 1963 року, змінивши тим самим підхід до нових стратегій політики стримування. Вплив, який мав договір на Європу, заборонив ядерні випробування в атмосфері, космічному просторі та під водою, що призвело до зменшення радіоактивного забруднення, яке турбувало європейців. Договір став одним із перших кроків у контролі над озброєннями між США та Радянським Союзом, сприяючи послабленню напруженості холодної війни в Європі, та створив імпульс для подальших переговорів щодо контролю над озброєннями, як-от Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року.

Роль вже зазначеної доктрини MAD (Mutually Assured Destruction) відіграла важливу роль у Холодній війні, назву якої запропонував вчений Джон фон Нейман [24]. В ній використовувались безпекові моделі, які були аргументовані теорією рівноваги Неша. Ця теорія передбачає низку стратегій або дій у грі з двома чи більше гравцями, згідно з якими кожен учасник реалізує оптимальну стратегію, передбачаючи дії суперників [25]. На прикладі гонки озброєнь між СРСР та США ця концепція набула сили, яка передбачала стримання держав від прямого застосування ядерного потенціалу проти іншої держави, при якій обмін ударами нанесе втрати для обох сторін потенційного застосування. В результаті дві держави почали працювати над покращення дипломатичних зв'язків та робити їх більш

конструктивними, що призвело до зміщення ідеологічної боротьби змістилась на потенційно наростаючого конфлікту на спроби вплинути на посередні війни у всьому світі.

Наступна модель, яка була представлена процесом Гельсінкських угод 1975 року, виявилася ефективною для досягнення довгострокового врегулювання. Заключний акт Організації з Безпеки і Співробітництва в Європі, схвалений 35 країнами, включаючи СРСР, ознаменував початок нової ери в дипломатії безпеки, що характеризується переходом від конфронтації до рамок співіснування, заснованих на правах людини, повазі до територіальної цілісності та принципах ненападу. Ця модель зрештою стала основою для сучасної дипломатії довіри, яка згодом була формалізована шляхом створення ОБСЄ. Тодішні стратегії вказують на те, що успішні моделі майбутньої безпекової дипломатії повинні інтегруватись згідно Гельсінкським принципам 1975 року, з інноваційними методами безпекової дипломатії, відкритої дипломатії та багаторівневого управління [26]. У цьому відношенні знання, отримані під час періоду та заключних етапів Холодної війни, зокрема ефективні практики дипломатичного врегулювання, продовжують мати значення як основа для стратегічного мислення. Можна стверджувати, що дипломатичні структури, сформовані під час Холодної війни, забезпечили основні принципи, що лежать в основі сучасної безпекової дипломатії. Аналіз цих структур дозволяє не лише переглянути еволюцію стратегічного мислення, але й розробити практичні рекомендації для сучасних концепій політики. Створення нових моделей мало підкреслювати значення багатостороннього діалогу, превентивної дипломатії, забезпечення виконання міжнародних угод та гнучких механізмів реагування. З огляду на зростаючу тоді глобальну нестабільність, ці принципи могли слугувати основою для оновленої системи безпеки в Європі.

SALT I стала важливим кроком до взаєморозуміння між балансом напруги у світі. Її підписали в 1972, що мало на меті не тільки обмежувати кількість стратегічних балістичних ракет, але й покласти основу для довіри

між двома сторонами. Її важливість полягає в тому, що угода стала першим кроком до тривалого процесу контролю над озброєннями, який мав відбутися під час Холодної війни. Вони не лише змінили стратегічну ядерну дипломатію, засновану на двосторонніх переговорах, на односторонню модель переговорів щодо стратегічної співпраці. Вони також забезпечили прототип для майбутніх розробок аж дотепер. Водночас, відкривши двері для дипломатії для зменшення напруженості та мінімізації військового конфлікту, дипломатія безпеки змінила обличчя стратегічної співпраці. Кожен акт пояснював, що навіть у періоди максимальної недовіри можна знаходити спільну мову, якщо в центрі проблеми стоїть збереження життя на планеті. Цей договір засвідчив, що багатогранна дипломатія може пом'якшити даже найгостріші конфлікти. В договорі заклали основи заборонити будівництво нових пускових установок міжконтинентальних балістичних ракет та пускових установок балістичних ракет підводного базування на цей період, хоча на практиці це не обмежувало фактичне виробництво стратегічних озброєнь [27]. Однак, спроба Сполучених Штатів розширити положення через рік була зірвана після низки дипломатичних невдач та посилення Радянським Союзом свого ядерного потенціалу. Договір загалом діяв стабільно до 1986 року; на той час було сформовано договір, підписаний президентом Джиммі Картером і Брежнєвим у 1979 році, який так і не був ратифікований Сенатом, але дотримувався принципами обох сторін.

Генезис Переговорів про обмеження стратегічних озброєнь (SALT I) нерозривно позначився низкою факторів, особливо тих, що регулювали американсько-радянські відносини. Вони не лише проклали шлях до початку першого раунду переговорів у Гельсінкі 17 листопада 1969 року, але й продовжували впливати на хід переговорів протягом усього процесу. Це було безпосередньою функцією змін на ширшій міжнародній арені, а також внутрішніх обставин та інтересів обох наддержав. Як уже зазначалося, відновлення інтересу до світової політики з боку зовнішньополітичних діячів

Вашингтона наприкінці шістдесятих років впливало з причинно-наслідкового зв'язку динаміки реального світу. Адміністрація Ніксона розпочала політику об'єднання, намагаючись пов'язати діяльність СРСР у Європі та країнах третього світу зі співпрацею у вирішенні невирішених питань, особливо в галузі обмеження озброєнь, які залишилися невирішеними попередньою фазою розрядки напруженості Вашингтона та Москви. Радянська внутрішня політика була складнішою та невизначенішою. На цей час Брежнєв достатньо консолідував владу, щоб розпочати публічну боротьбу за заміну надзвичайно амбітної, ідеологічно підживленої та схильної до катастроф зовнішньої політики хрущовської епохи.

Переговори щодо Угод про контроль над озброєннями (SALT II) виявилися надзвичайно складними. Переговори також вимагали вирішення численних суттєвих технічних питань та питань перевірки. Ці обговорення проводилися в рамках офіційного договору та проходили в Женеві з листопада 1972 року до червня 1979 року, хоча протягом наступних років вони зазнавали тривалих перерв через наслідки війни у В'єтнамі для американо-радянських відносин, арабське нафтове ембарго та потепління відносин між Сполученими Штатами та Китаєм. Після відновлення переговори з помітною швидкістю просувалися до свого завершення. Такий швидкий прогрес протягом останнього року переговорів був головним чином пов'язаний з визнанням представниками США та СРСР того, що досягнення успішної угоди не може бути відкладено далі, якщо інша угода буде укладена до президентських виборів у березні 1980 року. Успішне укладення договору слугувало б свідченням суттєвого прогресу, якого можна було досягти у складному питанні відносин у сфері безпеки, яке становило центральний елемент рамкової структури співпраці, створеної на початковому етапі розрядки напруженості. Основними питаннями, що стояли на кону під час переговорів, були обмеження кількості ракет, що знаходяться у володінні кожної сторони, та потенціал їх розширення, заходи перевірки та процедури майбутніх поправок до договору, що застосовуються до обох сторін. Хоча

інші технічні питання були важливими, обидві сторони вважали їх менш критичними. Сам договір був значно складнішим за свого попередника, що вимагало включення положень, що стосувалися розгортання нових типів систем далекого радіусу дії, які мали намір розробити як США, так і Радянський Союз. В принципі, договір мав на меті обмежити всі пускові установки міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) та балістичних ракет підводного базування (БРПЛ) обох країн, включаючи крилаті ракети, розгорнуті на підводних човнах. Однак на практиці лише нещодавно розроблені системи 1980-х років зіткнулися б з обмеженнями, оскільки існуючі системи МБР та БРПЛ мали залишатися в експлуатації необмежений час. Центральним спірним питанням на переговорах було визначення базової лінії, яка регулюватиме оцінку систем кожної сторони до повного запровадження обмежень договору.

Період, що охоплює закінчення холодної війни, розпад СРСР, трансформацію НАТО та формування нових аспектів безпеки, вимагав всебічного аналізу змін у підходах до безпеки та дипломатії. Зміна характеру міжнародної системи, розпад соціалістичного блоку та переосмислення ролі міжнародних інституцій були вирішальними у формуванні нових підходів до гарантування миру та стабільності в Європі. 1960-1980-і роки, ознайменували такий геополітичний фон, в якому протистояння між Сполученими Штатами та Радянським Союзом закріпили концепцію «brinkmanship», яка передбачала ескалацію загроз на межу війни, щоб змусити противника відступити [28]. Однак, ця стратегія потенційно створювала ризик неконтрольованої ескалації конфлікту. У відповідь на зростання ризику ядерного конфлікту з'явилися нові дипломатичні моделі, спрямовані на побудову довіри та взаємного контролю над озброєннями. Зокрема, концепція оборонного захисту, розроблена західноєвропейськими експертами, яка пропонувала доктрину мінімально необхідної оборони без наступальних можливостей, що зменшувала ймовірність конфлікту. Ця ідея знайшла відгук у радянського керівництва, особливо в політиці Михайла Горбачова, який у 1988 році

оголосив про одностороннє скорочення радянських військ у Центральній та Східній Європі, що стало безпрецедентним кроком, що ознаменував початок реальної деескалації.

Зустріч на Мальті 1989 року між президентом США Джорджем Бушем молодшим та Генеральним секретарем СРСР Михайлом Горбачовим символізувала кінець Холодної війни [29]. Лідери погодилися з необхідністю стратегічної стабільності, спільної відповіді на регіональні конфлікти та нової моделі співпраці. Саме в цей період були сформовані основи трансформації безпекової дипломатії: від жорсткої конфронтації до діалогу, контролю над озброєннями та багатосторонньої співпраці. Нові моделі мали базуватися не лише на стримуванні, а й на взаємній прозорості, механізмах багатостороннього контролю та залученні міжнародних інституцій. Зрештою, наслідки холодної війни виявили нові територіальні виклики: нестабільність на Балканах, війну в Боснії, кризи на пострадянському просторі. Безпекова дипломатія була змушена реагувати на них, часто поза рамками традиційної міждержавної політики.

В результаті, концепції безпеки періоду кінця Холодної війни та її наслідків суттєво трансформували розуміння безпекової дипломатії. Стимування було замінено моделями партнерства, багатостороннього діалогу, колективного реагування та превентивної дипломатії. Акцент робився не лише на військові аспекти, а й права людини, демократичне управління, прозорість, соціально-економічна стабільність. У цьому контексті безпекова дипломатія постає як складна, багаторівнева система, де ключовими стали інструменти м'якої сили, запобігання конфліктам та залучення міжнародних та регіональних організацій.

Ця епоха була чітко позначена численними викликами та подіями, які суттєво змінили пануючі норми та практику, що регулюють міжнародні відносини, що призвело до ретельної переоцінки стратегій, що використовувалися різними державами та міжнародними організаціями. У багатьох відношеннях цей зсув змусив країни переглянути свої підходи до

дипломатії, вирішення конфліктів та співпраці перед обличчям нових загроз та можливостей, які були безпрецедентними. Зростаюча взаємозалежність глобального ландшафту вимагала інноваційних рішень складних проблем, які раніше були немислимыми, каталізуючи хвилю змін, які впливатимуть на міжнародну арену протягом багатьох років.

2.3. Вплив інтеграційних процесів на сферу безпеки в регіоні

Вступ до дослідження євроінтеграції в контексті трансформації нового світового порядку в період з 1990 по 2010 роки означає необхідність усвідомлення складних політичних, економічних та соціальних обставин, що формували сценарій глобального розвитку. Від моменту завершення холодної війни, світові системи почали піддаватися значним змінам. Євроінтеграція, як стратегічний вектор розвитку для багатьох країн Східної Європи та пострадянських держав, виступала не лише як механізм економічного зростання, а й як важливий елемент політичної стабільності та демократизації. Протягом 1990-х років та на початку нового тисячоліття країни Центрально-Східної Європи, намагалися інтегруватися в європейські структури, такі як Європейський Союз, що стало свідченням їхнього прагнення до відповідності європейським стандартам. Процес євроінтеграції не лише спонукав до інституційних реформ і модернізації, але й загострив регіональні суперечності, зокрема стосовно національної ідентичності та зовнішньої політики. Декларації та угоди, що підписувалися на різних етапах, мали на меті закріпити зобов'язання країн-учасниць щодо забезпечення прав людини, економічних свобод і правової держави, що свідчило про прагнення до побудови нового порядку на основі європейських цінностей.

Водночас, протиріччя, які виникали між прагненнями до інтеграції та існуючими геополітичними реаліями, ставили під загрозу стабільність та безпеку регіону. Дії сусідніх держав, зокрема Росії, часто відображали бажання зберегти свій вплив на пострадянські країни в рамках нової

двосторонньої системи. Таким чином, євроінтеграція в цей період стала не лише питанням економічної доцільності, але й важливим елементом глобальної політичної гри, де кожна країна намагалася знайти своє місце в контексті зміни світового порядку. Процес євроінтеграції, який набрав обертів у 1990-ті роки, нерозривно пов'язаний із розпадом Радянського Союзу та його наслідками для пострадянських країн. Розпад СРСР у 1991 році створив нові можливості для колишніх радянських республік, які прагнули до самостійності та утвердження своєї ідентичності. Це у свою чергу зумовило інтенсифікацію демократичних реформ і створення нових політичних систем, що використовують євроінтеграцію як стратегічний інструмент для забезпечення стабільності та розвитку.

Стратегія НАТО у 1991 році відображала зміну парадигми у постбіполярному світі. Концепт стратегії відмовився від образу НАТО як суто військового блоку та натомість наголосила на важливості політичної стабільності, партнерства та готовності колективно реагувати на нові загрози. Це ознаменувало початок еволюції НАТО в політичну та безпекову структуру з гнучкою архітектурою [30]. Для зміцнення співпраці з країнами Центральної та Східної Європи у 1991 році було створено Раду Північноатлантичного співробітництва (РАС), яка стала форумом для діалогу між НАТО та постсоціалістичними країнами. Важливим кроком у формуванні нової моделі безпеки стала ініціатива Партнерство заради миру, оголошена у 1994 році. Вона передбачала створення рамок для військово-політичної співпраці між НАТО та країнами, які не були членами Альянсу. Умовами участі були прозорість оборонної політики, демократичний контроль над збройними силами, участь у миротворчих місіях. Програма стала інструментом поступової інтеграції пострадянських держав до євроатлантичної системи безпеки та заклала основу для майбутнього розширення НАТО. Партнерство заради миру як безпекова доктрина 1994 року була положенням, яке ставило держав, що підписують документ

консолідувати власні політичні і військові зв'язки та сприяти безпеці в Євро-Атлантичному регіоні [31].

Наступним етапом стала Рада євроатлантичного партнерства, створена у 1997 році. Вона стала політичним продовженням програми Партнерства заради миру та забезпечила платформу для обговорення питань безпеки, формування спільних стандартів та підтримки реформ у країнах-партнерах [32]. Зміна характеру загроз від державної агресії до регіональних конфліктів, етнічного насильства, розповсюдження зброї масового знищення та тероризму, як вердикт вимагала нових механізмів безпеки. Рада стала важливою багатосторонньою програмою, спрямованою на переформатування дипломатичної архітектури європейської безпеки в епоху після Холодної війни. Як наступник Ради Північноатлантичного співробітництва, РЄАП втілювала розширення та інституціоналізувала зусилля НАТО, спрямовані не лише на своїх сусідів у Східній Європі, але й на держави Центральної Азії та Кавказу. Також вона запропонувала альтернативу старомодній блоковій дипломатії, пропонуючи натомість нові методи, що відповідають загальним цілям європейської інтеграції та спільної безпеки. Її створення символізувало перехід від жорсткої блокової дипломатії до більш інклюзивної, консультативної моделі, що відповідає ширшим цілям європейської інтеграції та колективної безпеки. Наприкінці 1990-х років держави, які раніше були членами Варшавського договору та Радянського Союзу, були свідомо включені до євроатлантичних структур: не лише шляхом розширення НАТО, але й через механізми, що сприяли довірі без негайного надання членства. РЄАП створила гнучку дипломатичну платформу для країн з різними пріоритетами безпеки, від нейтральних держав, таких як Швейцарія, до потенційних членів, таких як Україна та Грузія, для участі у відкритому діалозі та спільній роботі. Вона запровадила індивідуалізовані Цілі Партнерства та допомогла країнам реформувати оборону, відносини між військовою та цивільною владою, врегулювання криз та демократичний контроль над збройними силами. Ця інклюзивна та кооперативна модель

являла собою відхід від систем безпеки з нульовою сумою, замінюючи їх кооперативною, багаторівневою взаємодією у сфері безпеки.

Окрім політичного діалогу, РЄАП була лабораторією для нових підходів до співпраці у сфері безпеки в Європі після холодної війни, яка стала багатополлярною. Завдяки таким ініціативам, як Процес планування та огляду (PARP) та План дій партнерства проти тероризму, вона задіяла структури НАТО для задоволення потреб країн, що не є членами, що призвело до більшої оперативності та узгодженості стратегії. Рада також зробила свій внесок у підготовку миротворців, планування дій цивільного населення на випадок надзвичайних ситуацій та постконфліктну відбудову, пропонуючи таким чином ширшу перспективу безпеки, яка охоплює права людини, демократичний уряд та розвиток. В результаті РЄАП слугувала не лише дипломатичним мостом між НАТО та країнами, що не є членами, але й дороговказом для розвитку європейської дипломатії безпеки, закладаючи основу для майбутніх стратегічних партнерств перед обличчям таких викликів, як наполегливість Росії та розвиток ширшого глобального середовища безпеки. Наприклад, інтервенції НАТО в Боснії (1995–1996) та Косово (1999), де продемонстрували нову роль Альянсу як активного стабілізуючого актора, що діє з гуманітарною метою [33. С. 67-68]. Це викликало дискусію в академічному середовищі щодо легітимності дій, порушення принципу державного суверенітету, але стало основою для нових концепцій зокрема, доктрини «гуманітарного втручання».

Євроінтеграція, як важлива складова тогочасного світового порядку, проходила через декілька ключових етапів у період з 1990 по 2010 рік, що зумовило істотні зміни не лише в часі, але й у контексті політичних, економічних та соціальних відносин між країнами Європи. Перший значущий крок у цьому напрямку відбувся з підписанням Договору про Європейський Союз у 1992 році, відомого також як Маастрихтський договір. Цей договір заклав основи політичної та економічної інтеграції країн-членів, проголошуючи створення єдиного економічного простору та запроваджуючи

громадянство Європейського Союзу. Важливою частиною цього процесу стало визначення чотирьох свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та людей, що стали наріжними каменями функціонування спільного ринку. Крім того, Договір про Європейський Союз став важливим етапом для тимчасового зведення до єдиного законодавчого поля окремих національних правових систем, що суттєво спростило процедури прийняття рішень на європейському рівні. Принципи дерегуляції, що закладено в основі нового правового поля, сприяли розвитку ринку одиничних товарів і послуг, заохочуючи інвестиції та спрощуючи доступ до ринків для численних європейських бізнес-структур.

Наступним етапом, який значно вплинув на усі регіональні процеси, стало розширення Європейського Союзу, яке відбулося на початку 2000-х років. Приєднання нових держав до ЄС, серед яких були країни Центральної та Східної Європи, забезпечило не лише геополітичну переорієнтацію, але й сприяло глобалізації європейських цінностей і стандартів. Програмне запровадження стратегій адаптації, таких як Стратегія Лісабона 2000 року, мало на меті підвищення конкурентоспроможності ЄС на міжнародному рівні та забезпечення сталого економічного зростання [34]. В результаті цих процесів, увага також була зосереджена на гармонізації законодавства, економічній політиці та забезпеченні єдиних соціальних стандартів, що підкреслювало прагнення до соціальної справедливості та підвищення рівня життя громадян. Основними учасниками цього процесу з'явилися країни, котрі мали намір пройти через три ключові етапи: оцінка готовності, переговори щодо адаптації національного законодавства до норм ЄС та підготовка до членства. Це призвело до значної зміни політичного ландшафту в регіоні, оскільки країни, такі як Польща, Чехія та Угорщина, здійснили потужні реформи, щоб відповідати критеріям Копенгагену. Офіційним етапом розширення став 1 травня 2004 року, коли ЄС прийняв десять нових членів, серед яких були вказані держави, що колись входили до

радянської сфери впливу. Цей акт не лише зміцнив політичну й економічну стабільність в регіоні, а й переніс "східний кордон" Європи.

Прийняття нових членів супроводжувалося не лише позитивними сподіваннями, але й викликами, такими як необхідність узгодженого підходу до управління спільними ресурсами, міграції та соціальної політики. Окрему увагу варто приділити політики регіональної агенції, яка активно сприяє адаптації нових держав-учасників до загальноєвропейських стандартів, таким чином створюючи платформу для подальшої інтеграції та розвитку на всіх рівнях з 2007 по 2010 рік. Таким чином, етапи євроінтеграції між 1990 і 2010 роками стали важливими елементами трансформації не лише для самої Європи, але й на глобальному рівні, демонструючи пряму взаємозалежність між політичною стабільністю та економічним розвитком. Цей процес, в свою чергу, формував нові механізми співробітництва, зумовлюючи необхідність адаптації до викликів, що виникають у швидко змінюваному світі.

Вплив та значення політичних рішень у цьому процесі проявлялися у множині аспектів, включаючи формування правової системи, адаптацію до політичних вимог ЄС, а також у зміцненні демократичних інститутів. На прикладі країн Центральної і Східної Європи можна стверджувати, що політичні реформи, спрямовані на підвищення прозорості та підзвітності державних органів, відіграли вирішальну роль у підготовці цих держав до вступу в ЄС. Наступні різноманітні механізми і платформи, створені для підтримки інтеграції, стали дипломатичними інструментами, за допомогою яких країни-кандидати реалізовували свої стратегічні цілі. Зокрема, ініціативи, такі як угода про асоціацію та угоди про стабільність і асоціацію, мали істотний політичний підтекст. Через ці механізми держави-члени ЄС демонстрували свою позицію щодо політичних змін у сусідніх країнах, заохочуючи дотримання демократичних принципів та прав людини. Водночас, зовнішня політика країни-кандидата, її готовність до реформ і компромісів з партнерами була визначальною для успішності інтеграційних прагнень.

Роль держав-членів Європейського Союзу (ЄС) вносили свій унікальний внесок у формування політики ЄС, оскільки інтеграційні прагнення та пріоритети відрізняються залежно від національних інтересів, історичного контексту та економічних умов. Важливо також зазначити, що вплив держав-членів не обмежується лише їх політичними та законодавчими ініціативами; вони також беруть участь у просуванні позитивного іміджу ЄС на міжнародній арені. У період глобалізації, коли змінюється світовий економічний баланс, країни-члени стають потужними гравцями у формуванні зовнішньої політики ЄС, займаючись просуванням спільних інтересів у таких сферах, як торгівля, енергетика та безпека. У результаті, роль держав-членів не лише підсилює внутрішні механізми спільноти, але й підкреслює важливість їхнього зовнішнього представництва у формуванні нового світового порядку.

Соціокультурні зміни, які стали основою євроінтеграції, демонструють складну взаємодію між ідентичністю, культурною інтеграцією та мобільністю населення. Протягом періоду з 1990 по 2010 роки, євроінтеграційні процеси мали значний вплив на формування нової ідентичності, в якій європейські цінності та традиції відіграли важливу роль у переосмисленні національної свідомості. З одного боку, ці зміни сприяли зміцненню національного самоусвідомлення, а з іншого викликали прагнення до спільності з європейською культурою, що виявилось в розвитку культурних проектів, обміні молоддю та інтелектуальних ініціативах. Ідентичність зазнала значних трансформацій, які проявлялися в різних аспектах. Проекти, які підтримували міжкультурний діалог, сприяли збільшенню взаєморозуміння та толерантності, водночас з'явилися нові культурні та соціальні групи, що об'єдналися навколо спільних інтересів і цінностей. Це, у свою чергу, формувало новий культурний ландшафт, де традиції та інновації перепліталися.

Зрештою, євроінтеграція сприяла не лише збагаченню національної культури, але й позитивним змінам у соціальних відносинах, закладаючи

основи для подальшої культурної консолідації. Крім того, питання мобільності населення стало важливим елементом соціокультурних змін в контексті євроінтеграції. Відкриті кордони, можливості для навчання та працевлаштування в країнах ЄС сприяли активній міграції, що призвело до економічних і культурних змін. Мобільність молоді, у свою чергу, дозволила впроваджувати нові ідеї та практики в суспільство, сприяючи обміну досвідом та культурними цінностями. Таким чином, соціокультурні зміни в контексті євроінтеграції забезпечили не лише модернізацію національної ідентичності, а й сприяли формуванню нових соціальних і культурних альтернатив, які заклали підґрунтя для подальшого розвитку суспільства.

Мобільність населення в рамках євроінтеграції являє собою суттєвий аспект, що впливає на соціокультурні зміни наприклад в Україні з початку 1990-х років. Перехід від пострадянської системи до європейських стандартів супроводжувався збільшенням трудової міграції, причина якої полягає не лише в економічних факторах, а й у бажанні здобути нові соціокультурні досвіди. Для покращення свого життя значна частина населення почала шукати роботу в країнах Європейського Союзу, що сприяло виникненню нових діаспор і культурних зв'язків. Процес мобільності населення зумовлений не тільки емоційними та матеріальними чинниками, але й соціально-політичними змінами в Україні. Зокрема, труднощі адаптації та відчуття чужості в нових умовах працевлаштування сприяли формуванню більш глибокої ідентичності українців, узгодженої з конкретними європейськими цінностями, такими як демократія, рівність і повага до прав людини. Разом із цим, перебуваючи в нових соціокультурних контекстах, українські мігранти інтегрували елементи своєї національної культури, що сприяло її розвитку за межами країни. Цей аспект мобільності населення не лише покращує професійну підготовку нових кадрів, а й сприяє інтеграції європейських цінностей у молодіжний контекст.

Європейська інтеграція є складним процесом, що супроводжується численними викликами та проблемами, які відображають як економічні, так і

політичні аспекти. Слід зазначити, що інтервал між 1990 і 2010 роками характеризувався економічним спад-графіком в Україні, Грузії та інших пострадянських країнах, які ускладнювали процес адаптації до вимог європейського ринку, що поглиблювало економічну нерівність. Глобальна фінансова криза 2008 року виявила вразливість економік, які вже намагалися впроваджувати європейські стандарти, з огляду на фінансові труднощі та політичну нестабільність. Політичні суперечності стали серйозною перешкодою на шляху євроінтеграції, оскільки різноманітність інтересів і зовнішнє втручання часто підривали вектори розвитку. Країни, що прагнули євроінтеграції, стикалися з внутрішніми політичними розбіжностями, які ускладнювали консолідацію підтримки для європейських реформ. В Україні це виявлялося в протистояннях між проєвропейськими та проросійськими силами, що ускладнювало впровадження необхідних змін і дестабілізувало внутрішню політичну ситуацію. У цьому контексті виникали значні труднощі в реалізації структурних реформ, що вимагали виконання численних умов для здобуття статусу кандидата на членство в ЄС. З огляду на вказані чинники, можна констатувати, що виклики та проблеми євроінтеграції в цей період були наслідком комплексної взаємодії економічних криз, які поставили під сумнів фінансову стабільність, а також політичних конфліктів, що ускладнили виконання умов для інтеграції. Новий світовий порядок, що виник на пострадянському просторі, вимагав від європейських країн адаптації їх політичних, економічних і правових систем до стандартів Європейського Союзу. Цей процес інтеграції набирав особливого значення в умовах змін сили в міжнародних відносинах, де ЄС прагнув виступати в ролі зрілого гравця, підтримуючи демократичні цінності та сприяючи миру і процвітанню через економічну співпрацю. Присутність багатогранних партнерств з такими регіонами, як Північна Америка, Азія та Африка, свідчить про невід'ємну участь європейських країн у глобальному політичному та економічному середовищі. Платформи співпраці, такі як Європейська політика сусідства, забезпечують країнам-сусідам ЄС доступ до

ринків, інвестицій та технічної допомоги, що сприяє їх реформам і зменшенню місцевих конфліктів. У світлі актуальних глобальних викликів, таких як зміна клімату та тероризм, які вимагають міжнародної солідарності та спільних зусиль, інтеграція та активна взаємодія з іншими регіонами є необхідними для забезпечення стабільності та процвітання в новому світовому порядку.

Футуристичний аналіз майбутнього Європейської інтеграції потребує комплексного врахування внутрішніх та зовнішніх факторів, які визначатимуть еволюцію політичних, економічних і соціальних структур цього інтеграційного блоку. По-перше, збереження стабільності у межах ЄС стане критично важливим аспектом. Успішне адаптування до нових економічних реалій, таких як цифровізація та глобальні ринкові зміни, є невід'ємною складовою для забезпечення конкурентоспроможності держав-членів. Крім того, відзначення спільних цінностей, таких як верховенство права і захист прав людини, стане наріжним каменем для подальшої інтеграції, формуючи спільне соціально-політичне середовище. По-друге, зовнішні чинники, зокрема геополітичні зміни, матимуть значний вплив на майбутнє ЄС. Зростання впливу інших центрів сили, таких як Китай і Росія, зумовлює необхідність посилення співпраці між державами-членами для формування консолідованої відповіді на глобальні виклики, включаючи безпекові запити, енергетичні кризи та міграційні процеси. Зокрема, програми спільної безпеки та зовнішньої політики не лише зміцнять внутрішню єдність, але й дозволять ЄС відігравати активнішу роль на світовій арені, виступаючи як справжній глобальний гравець.

Завдяки впровадженню структурних реформ, адаптації національних законодавств до стандартів ЄС і розвитку інфраструктури, багато країн регіону змогли інтегруватися в європейські економічні та політичні системи. Проте, незважаючи на досягнуті успіхи, не всі країни досягли однакового рівня інтеграції, що вказує на нерівномірність кадрового, ресурсного та культурного потенціалу в регіоні. У результаті цього періоду сформувалися

нові європейські прагнення, які можна охарактеризувати як активний пошук національних ідентичностей в європейському контексті. З одного боку, євроінтеграція сприяла зміцненню економічних і політичних зв'язків між державами, а з іншого, стала каталізатором для внутрішніх реформ і переосмислення цінностей. На завершення, євроінтеграція вказує на те, що глобалізаційні процеси, їх трансформація та адаптація країн до нових умов є ресурсами, які можуть забезпечити стабільність і безпеку в умовах змінюваного світового порядку, за умови, що ці зусилля супроводжуються чесними політичними та соціальними змінами.

Розділ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ

3.1. Виклики ХХІ століття системі безпеки в Європі

З кінця ХХ та початку ХХІ століття світ зіткнувся зі значними змінами в міжнародній політиці, включаючи перерозподіл влади, нові виклики глобальній стабільності та безпеці, а також зміни ролі дипломатії та міжнародних організацій у забезпеченні миру. Дипломатія в цьому контексті є не лише інструментом комунікації між державами, а й важливим механізмом впливу на міжнародну обстановку, де розвиваються нові моделі взаємодії, спрямовані на забезпечення стабільності та збереження миру в Європі. І сьогодні, на початку ХХІ століття, виникають нові питання європейської безпеки. Від кінця Холодної війни до теперішнього часу здавалося, що це був довгий період спокою та миру, але насправді потрібно було укласти нові дипломатичні врегулювання, оскільки хаос світового порядку дедалі більше руйнував старі уявлення та визначеності. Кожен з блоків Холодної війни зник. Тому з моменту закінчення цієї епохи відбувалися періоди раптового колапсу, а також кризи чи трансформації на рівнях влади. Люди тепер стикалися з питаннями, яких ніколи раніше не існувало.

Після закінчення Холодної війни, міжнародна спільнота зіткнулася з низкою глобальних загроз, таких як тероризм, міжетнічні конфлікти, економічні кризи, глобальна зміна клімату, а також питання нестабільності в пострадянських країнах, що спонукало до пошуку нових дипломатичних інструментів та організаційних структур, здатних впливати на підтримку

миру та стабільності в Європі. Фундамент безпекової дипломатії у ХХІ столітті став компонентом еволюції міжнародних відносин, особливо в європейському контексті адаптації до нових вимог запобігання конфліктів. Основними теоретичними підходами, що формують наукове розуміння ролі дипломатії у поширенні миру, є конструктивізм, реалістична теорія міжнародних відносин, а також теорії регіональної безпеки.

Одним з ключових суб'єктів безпекової дипломатії у Європі став Європейський Союз. Інтеграція країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу супроводжувалася впровадженням концепцій та стандартів верховенства права, цивільного контролю над збройними силами та демократичного управління. ЄС використовує Східне партнерство для практики «дипломатії умов», де сусідні країни отримували б переваги лише за умови, що вони також продовжуватимуть процес структурних реформ. Таким чином, дипломатія Європейського Союзу перетворилася на інструмент м'якого впливу, яка базувалася на м'якій силі та привабливості своїх інституцій. Актуальність питання стабілізації моделей безпеки і миру в Європі є безперечно значною та дедалі очевиднішою стратегією для всіх зацікавлених сторін. Різні моделі безпеки, що виникли після закінчення холодної війни, зараз зазнають трансформаційних змін перед обличчям дедалі складніших та нових глобальних загроз, які продовжують розвиватися. Ці загрози включають, але не обмежуються, різноманітними шкідливими явищами, такими як тероризм, кібератаки та гібридні війни, які розмивають межі між традиційними військовими діями та сучасними формами конфлікту, які є набагато складнішими та багатограннішими.

З початку 2000-х років Європа зіткнулася з безліччю викликів безпеці, починаючи від розширення НАТО та розвитку гібридних регіональних загроз. Виклики національній безпеці в Європі зараз часто виходять далеко за межі традиційних військових протистоянь та взаємодій, охоплюючи важливі економічні, політичні та соціальні виміри, які взаємопов'язані та не можуть бути ігноровані. Тим часом, зусилля Організації з безпеки та співробітництва

в Європі (ОБСЄ) також відіграли певну роль у стабілізації регіону. Завдяки своєму нейтральному статусу ОБСЄ стала не лише важливою платформою для моніторингу криз та дипломатії миротворчості, а й в місіях, які вона розпочала в таких невизнаних провінціях, як Придністров'я, Абхазія та Донбас, продемонстрували готовність до діалогу навіть за умови інтенсивності конфлікту. Але структура організації, яка вимагає консенсусу між усіма учасниками, також означає, що прийняття рішень є складним процесом. Особливо, коли це протистояння відбувається між Заходом та Росією. Щодо НАТО, яке розглядалося як військовий альянс, воно також посилює дипломатичний зміст своєї діяльності з переходом ХХ-го до початку ХХІ-го століття. Програми «Партнерство заради миру», стратегічний діалог з державами-партнерами в різних форматах та подібні місії відображають щось нове в ролі Альянсу, а саме те, що він є провідним актором у дипломатії безпеки.

Розширення НАТО на схід розглядалося як форма стабілізації, проте воно призвело до посилення геополітичної напруженості, зокрема з боку Російської Федерації в європейському просторі. Постконфліктні та кризові формати займають особливе місце в мирній дипломатії. Женева, Мінськ, Нормандський формат, усе це спроби локалізованого врегулювання, де європейські та міжнародні організації відіграли важливу роль. Хоча цей процес не міг призвести до негайних результатів, сам акт розмови, визначення власної позиції та налагодження каналів комунікації вже вплинув на зниження фактичного рівня ескалації. У цьому контексті конкретні випадки, такі як триваюча криза та війни в Україні, різні конфлікти, що відбуваються на Кавказі та постійні спроби дестабілізації в кількох країнах Балканського півострова, стали значними випробуваннями для дипломатичних організацій та сфери дипломатії в цілому, змушуючи переоцінити існуючі моделі та стратегії. Ці невідкладні обставини підкреслюють, що в цих складних умовах важливість дипломатичної

діяльності різко зростає та збільшує свою цінність, що вимагає багатогранного підходу для подолання цих бурхливих ситуацій.

Європейська дипломатія, як стало зрозуміло на початку цього століття, показала, що мир - це не просто відсутність війни, це також безперервний діалог. Підтримка реформ, стримування та адаптація до нових загроз, все це частина одного рівняння. Багато міжнародних організацій еволюціонували від простих переговорів до місць, де мир втілюється в життя. Це відбувається в процесі створення інституцій, законодавства та механізмів підтримання миру. Але ефективність цієї безпекової дипломатії часто була питанням політичної волі, консенсусу між великими державами та реальної здатності протистояти небажаним кризам. Тож на початку XXI століття роль дипломатії та організацій у встановленні миру в Європі полягала не лише в зупиненні війн чи формуванні нових інституцій безпеки, а також у основах, який мав свої власні характеристики. До них належать гнучкість, прозорість та багаторівнева дипломатія. Подальший розвиток цього виду дипломатії передбачатиме як політичне передбачення, так і готовність до зустрічі з викликами завтрашнього дня з інституційної точки зору.

Кінцева мета полягає у створенні середовища, сприятливого для мирного вирішення поточних конфліктів, забезпечуючи процвітання співпраці та порозуміння, незважаючи на напруженість. Прагнучи передбачити потенційні сценарії розвитку різних ситуацій та конфліктів, які можуть виникнути, аналітики та дослідники безпеки постійно наголошують на першочерговій важливості підтримки гнучкості в підходах до міжнародної дипломатії та стратегій безпеки. Це включає особливу увагу до можливостей не лише превентивної дипломатії, але й реалізації миротворчих місій як життєздатного варіанту, а також життєво важливу підтримку демократичних перетворень у країнах, що переживають конфлікти та нестабільність. Вкрай важливо наголосити на критичній необхідності розвитку розуміння широкого спектру різних наукових методологій, що використовуються в ретельному дослідженні дипломатії. Зрештою, сучасні дослідження в цій конкретній

галузі часто обмежуються традиційними та звичайними дипломатичними підходами, які часто розглядають дипломатію лише як базовий механізм міжурядових переговорів. Однак стає все більш очевидним, що зростаюче значення неполітичних елементів, включаючи, але не обмежуючись, інтересами багатонаціональних корпорацій, неурядових організацій та безлічі інших зацікавлених сторін, вимагає більш ґрунтового та широкого аналізу, який виходить за рамки звичайних правил та визнає складну взаємодію різних впливів у сфері глобальної дипломатії.

3.2. Характер безпекової дипломатії в Європі в контексті викликів XXI ст.

У XXI столітті Європа постає як багаторівневий простір для реалізації кризового дипломатичного менеджменту. Від конфліктів на Балканах до гібридної війни в Україні, від внутрішньополітичних криз у Західній Європі до транснаціональних викликів у Північній частині континенту. Сучасне розуміння того, як врегулювати дипломатичні кризи, розвивалося на принципах деескалації, плюралістичного акторизму та запобігання конфліктів. Тому це дослідження є актуальним, оскільки проблеми XXI-го століття також стикаються з Європою на кожному кроці з новими кризами в гібридній та багатогранній формі. Тому важливо дослідити, як виникли різні європейські реакції на поворотні моменти в міжнародних відносинах в епоху змін у світовому порядку на континенті.

У Західній Європі кризовий менеджмент демонструє стабілізуючу роль інституцій. У Північній Ірландії Белфастська угода 1998 року показала, що міждержавна дипломатія, за активного залучення ЄС та США, здатна забезпечити довготривалий мир [35]. Для прикладу в Іспанії відповідь на Каталонську кризу полягала у діалозі та правовому стримуванні, що дозволило уникнути ескалації [36]. Аналогічно, криза “жовтих жилетів” у Франції, яка виникла в контексті зростаючої соціальної та економічної нерівності активізує тим самим публічну дипломатію як інструмент пом’якшення протестів та демонстрацію державної відкритості до діалогу.

Також це можна охарактеризувати як показник кризи демократії, де збереження політичного істеблішменту виявилось сильнішим ніж громадянські потреби, які не відповідають риториці політичних провідних партій [37. С. 2-3]. З огляду на те, що популізм, політична поляризація та інші зовнішні сили є сучасними загрозами, досвід Західної Європи приносить нові правила не лише для Європи в цілому, але й має значний вплив на ситуацію в інших регіонах. Ці приклади свідчать про те, що інституційна стабільність, акцент на діалозі та підтримка демократичних практик дійсно впливають на зміцнення довіри між громадянами та урядом або принаймні між деякими приватними групами. З огляду на війну в Україні та широкомасштабних викликів європейській безпеці, ці моделі, безсумнівно, були переналаштовані відповідно до нових умов. Тим часом вони служать корисній меті у підвищенні соціальної стійкості європейських держав.

Щодо Центральної Європи, яка в свій час стала полем битви між національним суверенітетом та європейським ідеалом виникло питання нових випробувань. У Польщі, Чеській Республіці та особливо Угорщині ЄС чинив тиск на ці три країни з питань пріоритетності верховенства права. Зіткнувшись із цим, ЄС застосував дипломатію через умови, силу бюджету та механізмів силу санкцій. Під час міграційної кризи 2015 року країни Центральної Європи продемонстрували різноманітне ставлення до кризи, від прийняття до несприятливого ставлення. Це зробило ефективне ведення дипломатичного діалогу ще складнішим, ніж раніше, серед самих європейців. Сьогодні, коли поступовий процес формування спільної європейської політики безпеки триває, ці проблеми все ще актуальні. Здатність ЄС справлятися з кризами має значення, і також важливо чи розглядається це як його сила, чи слабкість, що в подальшому проілюструє, наскільки ефективними чи вразливими є його інструменти дипломатії. Саме тому дослідження центральноєвропейського виміру є фундаментальним для розуміння як перспектив регіональної стабільності, так і єдності в європейському просторі.

Для повірення Північна Європа стикається із викликами кібербезпеки, кліматичними загрозами та боротьбою з дезінформацією, які є викликами для нових рубежів. Цифрова дипломатія була випробувана та перевірена міністерствами закордонних справ Естонії, Латвії, Фінляндії саме тоді, коли їхні мережі співпраці формувалися в рамках НАТО та ЄС. Норвегія, Швеція та Росія, які беруть участь в арктичних переговорах, можна простежити, як дипломатія співпраці може допомогти забезпечити доступ до природних ресурсів та розвитку дипломатичної лояльності відповідно до нейтральних дослідницьких територій. Те саме стосується інформаційних атак, з якими стикається Північний блок, де вони відповідають на цей виклик як за допомогою дипломатії прозорості, так і за допомогою медіаосвіти. Це також є формою дипломатії співпраці. Зокрема, саме для сучасних нових загроз, а саме тих, які ще не мають чітких географічних меж, ці події мають життєво важливе значення. Північна Європа є не лише взірцем стійкості, але й інноваційною проміжною станцією, де випробовуються нові стандарти дипломатії безпеки. Саме у цьому регіоні континенту цифрова дипломатія стала невід'ємною частиною міжнародної системи реагування на кризи, що чітко демонструється її використанням у досвіді та стратегічній комунікації. Регіон Східної Європи, що страждає від відкритої війни та нестабільності, все ще слід розглядати як арену для виправлення катастрофи в кризовій дипломатії. Щодо Грузії, війна 2008 року завершилася створенням Місії моніторингу ЄС. Женевські переговори потім перетворилися на класичний приклад обмеженого, але стабілізуючого діалогу, який демонстрував, як дипломатія все ще може контролювати хаотичну ситуацію незважаючи на реальний геополітичний тиск з боку РФ.

Сучасні дипломатичні практики та методи мають багатосторонній характер, що дуже добре ілюструє це протистояння. З 2014 року дипломатичний ландшафт в Україні зазнав значних трансформацій і став епіцентром нової ери дипломатичної безпеки. Повномасштабне вторгнення Росії стало поворотним моментом не лише для України, але й для всього

європейського порядку безпеки. Мінські угоди, Нормандський формат та "зернова угода" є спробами зупинити конфлікт як традиційними, так і інноваційними засобами дипломатії. Хоча їхня ефективність була обмежена через невиконання, сам факт існування подальшого діалогу підкреслює критичну важливість підтримки дипломатичних каналів у найгостріших конфліктах сьогодення. Завдяки тотальній війні Україна як суб'єкт міжнародної дипломатії також стала самоочевидною. Вона змогла пропонувати один новий формат безпеки за іншим: наприклад, Кримську платформу та безліч коаліцій у рамках підтримки G7 та НАТО. Південно-Східна Європа, і зокрема Балкани стали передовим майданчиком зусиль зі створення нових механізмів вирішення дипломатичних спорів та встановлення миру. Одним із ключових прикладів цієї тенденції була Дейтонська угода 1995 року в Боснії та Герцеговині, яка ознаменувала нову еру в міжнародному управлінні конфліктними зонами. Вона не лише поклала край бойовим діям, але й залучила широкий спектр міжнародних акторів для підтримки миру та стабільності на цій виснаженій війною землі.

Діалог між Косово та Сербією, посередницький для ЄС та США, яскраво ілюструє, як численні територіальні та політичні суперечки мають бути вирішені дипломатичним шляхом. Цей процес також вказує на виклики, з якими стикається дипломатія під час узгодження інтересів кількох сторін та забезпечення регіональної безпеки. На даний момент Північна Македонія є прикладом успішного дипломатичного врегулювання внутрішніх етнічних конфліктів. Охридська угода 2001 року стала важливим інструментом для запобігання ескалації між албанською меншиною та македонською більшістю. Вона пропонує модель ефективного міжетнічного діалогу та примирення, що дозволило країні підтримувати стабільність. Саме так Південно-Східна Європа продемонструвала, що конфлікт можна вирішити за допомогою комплексних дипломатичних механізмів, що поєднують міжнародне управління, багатосторонній діалог та місцевий компроміс.

Регіон залишається важливим місцем для вивчення та вдосконалення методів безпекової дипломатії в сучасній Європі.

Загалом, багатовекторність та контекстуальність два слова, які можна використовувати для опису дипломатичного кризового менеджменту в Європі першої чверті XXI-го століття. Це варіюється від інституційного до гібридного, від правил правового консенсусу до інформаційних революцій. Різні регіональні особливості, історичний досвід та міжнародне середовище сформували унікальні підходи в кожній частині Європи. Це розмаїття не лише ускладнює розробку єдиної політики, але й стає безцінним ресурсом для здійснення гнучкої, багаторівневої безпекової дипломатії в рамках постійно мінливої загальної міжнародної ситуації. Виклики міжнародній безпеці на європейському континенті, як-от: Конфлікт в Південній Сербії 2000-2001 рр., Російсько-грузинська війна в 2008 році, анексія Криму Російською Федерацією у 2014 році, криза в Сирії, та російсько-українська повномасштабна війна в Україні, яка розпочалася у 2022 році стали і продовжують бути активним динамічним імпульсом у просторі трансформації нових загроз, які потенційно мають лише одну кінцеву мету – мирне врегулювання та надійні гарантії безпеки. У рамках реальних та минулих загроз дипломатія та міжнародні організації продемонстрували як свої сильні сторони, так і обмеження ефективності. Традиційно дипломатія служила посередником у конфліктах, сприяючи зусиллям щодо запобігання війнам та зміцнення стабільності. Після завершення Холодної війни та переходу в нове століття здавалося, що епоха масштабних міждержавних конфліктів у Європі завершилася. Тим не менш, період з 2000 по 2024 рік виявив появу нових загроз, у вигляді викликів кібербезпеці, тероризму, збройних гібридних конфліктів низької інтенсивності та інформаційної війни, які вимагають інноваційних підходів до безпекової дипломатії [38. с. 15].

Види сучасних концепцій безпекової дипломатії включають превентивну дипломатію, кризове управління, м'яку силу, багатосторонню

безпеку, а також концепції гуманітарної інтервенції та модель відповідальності за захист. Превентивна дипломатія є одним із найважливіших інструментів міжнародної спільноти для запобігання конфліктам, який активно використовувався ООН та ОБСЄ в конфліктах на Балканах та у Східній Європі. В основі трансформації та удосконалення безпекових концепцій стояли приклади зовнішньополітичного фону війн, серед яких практика гуманітарної інтервенції в Лівії 2011 р., сприймалась неоднозначно, із-за політичної ангажованості. Навколо такого та подібних політичних рішень хоч і була теоретична обґрунтованість, у вигляді сприяння миру, однак, це ставило під сумнів чесність намірів, в яких був присутній потенційний ризик майбутнього бажання впливати на той чи інший регіон.

Роль НАТО в трансформації безпекової дипломатії в Європі є особливо показовою, адже з 2000-го року дотепер альянс переосмислює свої функції від колективної оборони до проектування стабільності за межі своєї території. Операції в Афганістані, навчальні місії у Східній Європі та створення сил швидкого реагування демонструють адаптацію НАТО до нових загроз. Прикладом нових підходів на відповідь спричинену Росією агресії проти України - НАТО активувало свій східний фланг, посилило свою військову присутність у Польщі та країнах Балтії, а також збільшило інвестиції в кіберзахист. Цей підхід отримав назву «стримування та захист» як фундаментальна модель нової безпекової дипломатії альянсу. Європейський Союз, своєю чергою, розвинув власну модель безпекової дипломатії у вигляді формувань Спільної зовнішньої та безпекової політики, а також Політику безпеки та оборони. У рамках цих політик створено Європейську службу зовнішніх дій, де було започатковано цивільні й військові місії в країнах Африки, на Балканах, у Грузії, Україні. Особливо важливим є запуск Стратегічного компасу у 2022 році, що окреслює довгострокові безпекові амбіції ЄС.

Щодо одного із перших викликів безпеці в Європі вважається конфлікт у Південній Сербії 2000-2001 рр., що розгорнувся між урядом Югославії та албанськими повстанськими угрупованнями з так званої Визвольної армії Прешево, Буяноваця та Медвежі. Конфлікт став однією з ключових подій постюгославського періоду, виявивши обмеження традиційних моделей безпеки, дипломатичних стратегій та миротворчих підходів у Південно-Східній Європі. Передумовою до простору агресивних настроїв став післявоєнний період в Косово 1998–1999 рр., де вплив у вигляді втручання міжнародної адміністрації через модель місії ООН у спробі владнати ситуацію, албанське населення сусідніх сербських регіонів відчувало поштовх до сепаратистських настроїв, що призвело до збройного протистояння. Однак, на відміну від повномасштабної війни, південносербський конфлікт був відносно локалізованим, що дало міжнародним організаціям, зокрема ОБСЄ, НАТО та Європейському Союзу, можливість випробувати нові форми превентивної дипломатії, які поєднували військове стримування з політичним посередництвом [39]. Такі методи виявилися ефективними у запобіганні новій ескалації та стали моделлю для подальших операцій у сфері цивільної стабілізації. На основі результатів дипломатичних процесів, можна зробити висновок про поступовий перехід від концепції «гуманітарного втручання» до більш адаптивної моделі «врегулювання конфліктів», яка враховує місцеві етнополітичні фактори та довгострокові соціально-економічні проблеми.

Масштабні зміни у просторі двох найбільших держав Європи та дестабілізація ситуації, які призвели до переоцінки принципів безпекової дипломатії, стали злочини здійсненні Російською Федерацією, у вигляді збройного конфлікту та анексії Криму в 2014 році. Анексія Криму, засвідчила повернення до політики сили в міждержавних відносинах та підважила принципи непорушності кордонів, які були фундаментальними для повоєнної європейської безпеки. НАТО відновило свою політичну та воєнну присутність на східному фланзі, розширивши ротаційні контингенти у

Польщі та країнах Балтії. ЄС запровадив санкційний режим проти Росії, який став інструментом довгострокового економічного та політичного тиску [40]. ОБСЄ, зі свого боку, активізувала діяльність спеціальної моніторингової місії в зоні конфлікту, хоча обмеженість її мандату не дозволила реалізувати повномасштабну місію зі стабілізації ситуації. Водночас, новим викликом для безпекової дипломатії стало питання гібридної війни: інформаційна агресія, кібератаки, провокації у прикордонних регіонах. Зрештою, подальше загальне ігнорування елементів гібридної війни лише посилювало ризик нестабільності. Тому, актуальність розвитку інтегрованих моделей безпеки, які включають як військовий компонент, так і системи кіберзахисту, а також інформаційної безпеки та дипломатії превенції є важливими кейсами саме цієї геополітичної дестабілізації. Окремої уваги заслуговує розвиток стратегічних комунікацій та обмін розвідувальними даними між державами-членами ЄС і НАТО, як практичне продовження адаптації до нової архітектури загроз. Як загальний висновок, можна стверджувати, що анексія Криму та війна на Донбасі стали тригером для глибоких трансформацій у європейській безпековій дипломатії, але точно не кінцевою точкою вирішення дизбалансу. Угоди сприяли переосмисленню ролі міжнародних організацій, актуалізували питання відповідальності держав за свої зобов'язання, та продемонстрували потребу у нових моделях врегулювання конфліктів. Однак, зміцнення міжінституційної координації, підвищенні швидкості реагування на кризові ситуації та розвитку проактивної дипломатії з опорою на принципи стійкості, прозорості та стратегічного передбачення могли дати інші, але не гарантовані міри безпеки для міжнародних та регіональних суб'єктів безпекової дипломатії.

Згодом, після тривалих спроб владнати неефективні угоди, які в основному базувались на розбіжностях між сторонами, 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення на Україну, яке спричинило швидкі та вагомі дипломатичні реакції зі сторони західних держав. Ця подія значно змінила ландшафт європейської безпеки,

поставивши під сумнів ефективність традиційних механізмів підтримання миру та стабільності в Європі. Цей акт агресії спровокував глобальні зміни у дипломатичних підходах, активізував роботу міжнародних організацій і змусив переглянути існуючі моделі безпеки. Історія проблеми стабілізації безпеки в Європі показує, що багато з існуючих моделей безпеки, які здебільшого ґрунтуються на концепціях мирного співіснування через дипломатію та міжнародні організації, зазнали серйозних змін у всіх умовах агресії Росії. Після 2014 та 2022 року, коли розпочався конфлікт на Донбасі, та після анексії Криму, дипломатія в Європі поступово перетворювалася на майданчик для реагування на нові типи загроз, що включають гібридні методи війни, економічні санкції та військову допомогу постраждалим країнам. Важливо також формувати інтегровані моделі, що поєднують економічні, політичні та технологічні інструменти для боротьби з новими типами загроз, щоб в подальшому безпекова дипломатія в Європі могла стати більш гнучкою та здатною швидко реагувати на нові виклики.

Як підсумок, вторгнення Росії в Україну стало значним поворотним моментом в історії, глибоко змінивши ландшафт безпеки по всій Європі. Цей геополітично сміливий, але агресивний крок змусив країни до критичної переоцінки функціонування міжнародної дипломатії, особливо перед лицем нових та виникаючих небезпек, таких як гібридна війна та кібератаки. Країни визнали нагальну потребу в підвищенні загальної ефективності стратегій колективної безпеки, одночасно сприяючи співпраці. Створені в необхідному форматі інноваційні рамки, які здатні реагувати на подібні загрози, що можуть виникнути в майбутньому, забезпечують кращу підготовку країн до швидкого та ефективного реагування на будь-які потенційні кризи.

Критичний аналіз діяльності міжнародних організацій дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, дипломатія у XXI столітті не лише базується на класичних переговорах, а й на чітко продуманій стратегічній комунікації, санкційної політики, цифрової присутності та інноваційного введення використання штучного інтелекту у прогнозуванні

криз, а також формування багатосторонніх альянсів навколо ключових загроз. По-друге, діяльність таких організацій, як НАТО, ЄС чи ОБСЄ, свідчить про те, що ефективність безпекової дипломатії залежить не тільки від юридичного мандату, але й від рівня координації, ресурсного забезпечення та оперативності реагування. Зокрема, саме відсутність швидкої єдності в ухваленні рішень щодо санкцій або миротворчих місій у деяких кризових ситуаціях показала межі дієвості існуючих механізмів. По-третє, без належної політичної консолідації та стратегічного лідерства навіть найкращі концептуальні моделі залишаються на рівні декларацій, а не стають інструментами реального впливу. Водночас, нові форми гнучкого партнерства, регіонального лідерства (наприклад, у межах Бухарестської дев'ятки або Ініціативи Трьох морів), створюють передумови для більш адаптивної та ефективної безпекової дипломатії в майбутньому [41].

Як підсумок, можна припустити, що траєкторія розвитку безпекової дипломатії в Європі залежить від здатності організацій долати нові виклики. Вочевидь це продовжує поточну інтеграцію оборонних ініціатив у рамках Європейського Союзу, що може супроводжуватись посиленою співпрацею з глобальними партнерами, зокрема з країнами Азії та Латинської Америки. Крім того, цілком обґрунтовано можна очікувати розширення впливу нових утворень, таких як Ініціатива трьох морів, як ключових компонентів регіональної безпеки у всіх нестабільних точках Європи.

3.3. Сучасні фактори впливу на систему безпеки та шляхи її забезпечення в Європі

У сучасному геополітичному ландшафті, який характеризується зростанням поширеності гібридних загроз на фоні кібератак та дезінформаційних кампаній до економічного примусу в контексті інновацій в цифрових технологіях, комунікації та структурних рамках стали вкрай важливими для зміцнення та посилення безпекової дипломатії в Європі. Безперешкодна інтеграція передових цифрових інструментів є важливим

аспектом, оскільки цей фактор сприяє обміну інформацією в режимі реального часу та комплексному аналізу між союзними державами, значно підвищуючи ситуаційну обізнаність, а також пришвидшуючи процеси прийняття критично важливих рішень. Впровадження технологій штучного інтелекту та машинного навчання ще більше розширює можливості дипломатів, дозволяючи їм аналізувати величезні обсяги даних з надзвичайною швидкістю, тим самим виявляючи потенційні загрози безпеці та вразливості з безпрецедентною точністю. Враховуючи, що гібридні загрози часто виникають у сірій зоні, подолання нечіткої межі між війною та миром, доступ до своєчасної та точної інформації стає фундаментально трансформаційним для ефективного дипломатичного реагування на кризи.

Комунікаційні інновації також відіграють життєво важливу роль у зміцненні безпекової дипломатії, розширюючи можливості для стратегічного діалогу та глибокої співпраці між європейськими країнами. Покращені канали зв'язку, включаючи безпечні цифрові платформи, призначені для міжурядового обміну, сприяють колективному реагуванню на багатогранні загрози, які часто виходять за межі національних кордонів. Такий спільний підхід має вирішальне значення для протидії дезінформації, яка постійно спрямована на підрив громадської довіри та геополітичної стабільності. Завдяки стратегічному використанню централізованих систем моніторингу апріорі ангажованих ЗМІ та розгортанню груп швидкого реагування, де європейські дипломати мають можливість швидко протидіяти неправдивим наративам, тим самим підтримуючи згуртований фронт проти різних ворожих впливів, які прагнуть порушити мир.

Більше того, структурні інновації, включаючи посилені партнерські відносини між урядовими установами, суб'єктами приватного сектору та організаціями громадянського суспільства, сприяють багатовимірному підходу до ефективного управління низкою гібридних загроз. Така співпраця використовує різноманітний досвід та ресурси, гарантуючи, що реагування буде не лише швидким, але й комплексним, вміло реагуючи як на

безпосередні ризики, так і на довгострокові виклики безпеці. Таким чином, динамічна взаємодія цифрових, комунікаційних та структурних інновацій є наріжним каменем ефективної дипломатії безпеки в Європі, особливо в епоху, що визначається широким спектром гібридних загроз. Адаптація до цього складного та постійно мінливого середовища безпеки вимагає непохитної відданості впровадженню технологічних досягнень, активного сприяння міждисциплінарній співпраці та збереження гнучкості в дипломатичній практиці.

Нова міжнародна система стратегічної конкуренції, яка діє прямо зараз уособлює в собі системну структуру багатополлярності та конкуренції нових блоків, як основ нової стратегічної автономії та нарощування озброєння задля досягнення цілей. Способи врегулювання конфліктів з кожним роком трансформуються у частичну участь у блоках та підвищенню рівня довіри до локальних форумів. Тим самим характер дипломатії набув дещо несподіваних форм, серед яких враховуються моделі кліматичної, технологічної та оборонної дипломатії, контроль над якими ведуть організації наприклад НАТО із оновленою програмою за 2022 рік, АУКУС як тристоронній оборонний пакт, G7, БРІКС та загальною новою моделлю цифрової дипломатії у новому світовому порядку. Адже нова політична реальність, у вигляді домінуючих держав, як-от: США, Китай, Росія, НАТО, ЄС та Глобальний Південь встановлюють нові правила гри, в стані яких світ знаходить та формує всі потрібні заходи задля вигідного миру. G7 став платформою на якій консолідація миру зазнає нових трансформаційних форм та дипломатичних важелів, якими оперують учасники міжнародного клубу для підтримки не лише оборонних концептів, а й кліматичних, культурних та економічних аспектів. Таким чином, регіональні світові альянси стають методом гарантій миру і безпеки в регіонах. Що має сенс, адже великі політичні кризи починаються саме у регіональних просторах, які у разі відсутності належних методів вирішення, поширюються на весь континент.

Сама природа дипломатії зазнала значних трансформацій протягом століть, адже у класичних парадигмах вона була виключно міждержавною, і в результаті мала дуже крихкий характер. У сучасних конотаціях дипломатія поширюється набагато далі та включає ширше коло суб'єктів і методів, що відображають сучасні реалії. Публічна дипломатія відкриває міжнародні комунікації, підвищуючи прозорість і взаємну взаємодію, а також сприяючи культурному обміну та взаєморозумінню. У цьому новому підході кожна країна здійснює свою дипломатію через неурядових суб'єктів, таких як неурядові організації та багатонаціональні підприємства. Водночас цифрова дипломатія стала важливим інструментом комунікації та впливу, використовуючи соціальні мережі, онлайн-адвокацію та цифрові платформи для просування національних інтересів, прямих контактів зі світовою громадськістю. Вона забезпечує швидкий спосіб обміну інформацією та одночасної участі в діалозі в сучасному геополітично інтерактивному середовищі. Багаторівнева дипломатія також ілюструє взаємозв'язок глобального управління. Вона стосується способу, яким місцеві, національні та міжнародні суб'єкти сприяють вирішенню транснаціональних проблем.

Теорія всеохоплюючої безпеки допомагає розширити цю дискусію, яка стверджує, що безпека - це не просто біполярний стан миру чи війни, а існує як динамічний континуум, на який впливає багато факторів. Це говорить про те, що в пошуку рішень дипломатам необхідно враховувати цей ширший погляд, а не зосереджуватися лише на військовій могутності, яка може лише приховувати потенційні порушення в суспільстві. Дипломати, які використовують складніші цифрові платформи, можуть ефективніше досліджувати непередбачувані сфери глобальної взаємодії, оскільки завдяки співпраці між усіма видами агентів, включаючи держави та недержавні суб'єкти, вони здатні синергетично реагувати на виклики безпеці.

Ця співпраця є життєво важливою, якщо людство прагне вижити у світі, що перебуває в облозі. Дійсно, ще однією помітною зміною є те, що державно-приватні партнерства стають дедалі важливішими у забезпеченні

безпеки. З усвідомленням того, що недержавні суб'єкти, такі як приватні компанії та групи громадянського суспільства, відіграють вирішальну роль у захисті національних інтересів, з'явилися більш різноманітні підходи, які, тим не менш, загалом ефективні для досягнення цієї ж мети. Цей новий напрямок можна побачити в політиці та заходах, що підкреслюють цінність співпраці між центральними урядами та приватними структурами для подолання таких викликів, як тероризм чи організована злочинність.

Також складність гібридних загроз, де кіберризики перетинаються з традиційними військовими вразливостями, а також тероризмом, не підходить для традиційних державоцентричних дипломатичних механізмів. Це також вимагає нового підходу в дипломатії, в якому враховуються основні проблеми не лише держав, а й недержавних суб'єктів, і де оцінка реагує на реальні виклики безпеці, а не зосереджується виключно на легших для управління питаннях, таких як державні декларації.

Коли йдеться про цифровізацію дипломатичних процесів, старі методи більше не є стійкими, адже це постійний статичний процес, який потребує моментальних трансформацій та адаптування. Це все докорінно змінює спосіб взаємодії країн у їхніх стосунках одна з одною. Завдяки передовим технологіям, таким як штучний інтелект, машинне навчання та можливості аналізу даних, архітектури комунікації можна оптимізувати для підвищення ефективності процесів прийняття рішень. Це зробило науковців та розробників політики залежними від цифрових платформ для обміну інформацією в режимі реального часу, що демонструє зростання прозорості, яке глобальні організації отримують від оптимізації своїх процедур завдяки ширшому використанню інформаційних технологій. Ця революція не лише являє собою застосування комунікаційних технологій, але й втілює стратегію, що базується на даних, для інформування дипломатичної діяльності та переговорів. Інструменти електронного управління та онлайн-дипломатичні платформи стали невід'ємною частиною сучасної дипломатії, підтримуючи оптимізацію адміністративних функцій, одночасно

підвищуючи підзвітність дипломатичних місій [42]. Це також забезпечує середовище для співпраці дипломатів, щоб вони могли обмінюватися інформацією та вирішувати основні проблеми, що виникають у світі.

Більше того, соціальні мережі стали важливим інструментом державного управління. Вони дозволяють урядам спілкуватися з різноманітною аудиторією та впливати на громадську думку щодо міжнародних питань. Зростаюча залежність від цифрової дипломатії символізує перехід до більш партисипативного підходу, про що свідчить судження, що це дозволяє проводити консультації та взаємодію поза офіційними дипломатичними каналами. Загалом, використання цифрових технологій та інструментів змінює ландшафт дипломатії: учасники переговорів мають у своєму розпорядженні різноманітні складні платформи для комунікації та аналізу даних. Такі технології, як передові системи відеоконференцій, безпечні програми обміну повідомленнями та програмне забезпечення для конференцій, забезпечують взаємодію між учасниками в режимі реального часу.

Як результат, вони пришвидшують процеси прийняття рішень. Ці інструменти дозволяють дипломатам перетинати географічні регіони, зберігаючи при цьому безпосередність та особистий контакт, що часто є життєво важливим у переговорах з високими ставками [43]. Впровадження технологій у миротворчі операції ще більше підвищило операційну ефективність. Наприклад, дрони та супутникові знімки допомагають миротворцям контролювати зони конфліктів, збирати розвідувальні дані та оцінювати дотримання мирних угод. Такі інновації не лише покращують ситуаційну обізнаність, але й призводять до більш проактивного реагування на кризи, що виникають. Крім того, технології сприяють встановленню протоколів для дипломатичних взаємодій та миротворчих місій. Стандартні протоколи, встановлені за допомогою технологічних систем, можуть забезпечити узгодженість та підзвітність в операціях. Це надзвичайно важливо в багатонаціональних місіях, де різні організації повинні ефективно

координувати свої операції. Можливість безперешкодно обмінюватися інформацією між різними сторонами знижує ризик непорозумінь та гарантує, що всі дотримуються своїх спільних цілей.

Між 2014 і 2024 роками криза та війна в Україні, а також гібридні моделі війни Росії проти України, є прикладом того, як цифрова концепція перетворилася на реальність. Розпочавшись з анексії Криму Росією, а потім розпалений триваючою гібридною війною на півдні та сході України, цей конфлікт каталізував широке та різноманітне застосування цифрових технологій, розроблених для покращення комунікації, поширення інформації та ефективнішого стратегічного планування [44. С. 7-8]. Тож тепер погляди громадськості на міжнародні події та їхнє сприйняття України значною мірою формуються інформацією в режимі реального часу, що поширюється на платформах соціальних мереж.

Для прикладу, українська влада використовувала різні платформи не лише для передачі найактуальніших фактів про ситуацію на місцях, але й для активної протидії спробам дезінформації з боку ворожих суб'єктів, що є прикладом подвійної здатності цих цифрових медіа створювати додану цінність [45]. Вони є одночасно потужним інструментом для інформаційно-просвітницької роботи та освіти, а також конкурентним полем для боротьби за наративне домінування. У цьому конфлікті збір розвідувальної інформації та аналітичний ландшафт були трансформовані завдяки передовим цифровим інструментам, таким як складні дрони та супутники спостереження Землі. Ці інноваційні технології дозволяють точно та своєчасно контролювати переміщення військ, а також швидше розуміти зміну динаміки місцевості, що призводить до прийняття рішень на основі більш обґрунтованих та стратегічних рішень. Крім того, розвинуті цифрові платформи використовувалися для безпечного зв'язку між військовослужбовцями країн-учасниць, що гарантувало збереження даних місії, незважаючи на постійні ворожі кіберзагрози. Той факт, що рішення з кібербезпеки вдалося інтегрувати, є попередженням для всіх, що надійні системи такого роду є

обов'язковими, оскільки кібератаки траплятимуться знову, як це часто трапляється не лише в Україні, а й на світовій арені в цілому. Зі зростанням характеру цього конфлікту цифрові інструменти та засоби захисту від кібератак стають дедалі важливішими факторами у дипломатії війни. Зрештою стало зрозумілим, що настала епоха, коли інформація може бути як наступальною, так і оборонною зброєю.

Однак, на тлі обговорення дипломатії та цифрового мистецтва, варто зазначити гібридну дипломатію. Завдяки високоінноваційним традиційним дипломатичним методам та активній участі недержавних суб'єктів, що додає шар до все більш доцільних та гнучких методів, що з кожним роком успішно долають численні виклики міжнародних відносин у першій чверті нового століття. Ця нова модель дипломатії сьогодні цілком може охоплювати широкий спектр та різноманітні групи соціальних зацікавлених сторін, від урядових установ до багатонаціональних корпорацій та багатьох неурядових організацій, а також груп громадянського суспільства у всіх його проявах.

Поєднуючи ці різні впливи, ресурси та перспективи, гібридна дипломатія проактивно прагне багатогранної взаємодії для вирішення спектру глобальних проблем комплексним чином. Вони варіюються від таких питань, як зміна клімату та все більш розділений світ, до зусиль з врегулювання криз, що застрягли в бюрократичних клубках. У багатьох сценаріях, коли державні суб'єкти з різних причин можуть бути обмежені або негнучкі у вирішенні термінових та нестабільних питань, залучення недержавних суб'єктів до рівняння може значно підвищити як чутливість, так і ефективність, успіх дипломатії, як тільки для таких зусиль будуть доступні інструменти.

Таким чином, емпіричні дані багатьох тематичних досліджень переконливо свідчать про те, що ініціативи гібридної дипломатії часто користуються набагато більшою легітимністю та підтримкою з боку місцевого суспільства; водночас це, як правило, гарантує більш стійкі результати з більшою ймовірністю успішного впровадження в майбутньому.

Коли зростають як масштаби, так і складність викликів безпеці, стає все більш необхідним інтегрувати високоефективні аналітичні системи. Застосовуючи такі методи, як сценарне планування, імітаційне моделювання та аналіз даних, дипломати та аналітики безпеки також здатні виявляти можливі зони ризику, одночасно розробляючи відповідні відповіді. Таке проактивне мислення не лише підвищує адаптивність дипломатії, але й надає їй основи. Крім того, міждисциплінарна методологія безпекової дипломатії має першорядне значення. Об'єднання знань з політології на глобальному рівні, міжнародних відносин, дебатів щодо комп'ютерної безпеки та питань етичного характеру - це те, де політики можуть прагнути до комплексних стратегій.

Прогнозування нових загроз, таких як кібервійна та транснаціональний тероризм, вимагає оцінки соціально-політичного середовища та технологічного прогресу. Інтеграція аналітики великих даних сприяє виявленню тенденцій та кореляцій у величезних наборах даних, що може значно покращити ситуаційну обізнаність. Це, у свою чергу, впливає на стратегії передбачення, дозволяючи дипломатам застосовувати більш нюансований підхід, залучаючи зацікавлені сторони на різних рівнях та сприяючи механізмам співпраці для зменшення ризиків. Крім того, аналітичний підхід до безпекової дипломатії підкреслює важливість адаптивності у формулюванні та реалізації політики. Оцінки в режимі реального часу та цикли зворотного зв'язку сприяють динамічному політичному середовищу, що дозволяє швидко коригувати дипломатичні позиції та безпекові ініціативи. Постійна оцінка стратегій на тлі постійно мінливої глобальної динаміки гарантує, що держави залишатимуться пильними та чуйними. Зрештою, перспективна аналітична перспектива безпекової дипломатії чітко змінює не лише те, як нації сприймають загрози, але й те, як вони створюють рамки співпраці, узгоджені з цілями колективної безпеки.

Загалом, варто розуміти, що подальша трансформація безпекової дипломатії буде орієнтована на посилення багатополярності із елементами блокових альянсів. Також будуть розглядатися нові глобальні конфігурації, в яких характер безпекових міжнародних систем будуть орієнтуватись не на пройдений авторитет західної гегемонії, а на альтернативні архітектурні посилення саме регіональних та міжрегіональних систем управління сітовим порядком. Тектонічні трансформації будуть відображатися скоріш за все у багаторівневій безпеці в різних питаннях, від національних до кліматичних. На цьому ж фоні гегемонія китайської економіки та роль авторитету Глобального Півдня будуть здатні трансформувати це визнання у нові моделі безпеки, в якій за логікою, повинні будуть діяти такі моделі безпеки як регіоналізована безпека та сприяння глобальній міжнародній системи до ефективної адаптації в умовах цих випробувань для усього світу.

У прагненні сприяти розвитку інноваційної дипломатії, яка дійсно змінює ситуацію на краще, необхідно спочатку встановити чітко визначений набір критеріїв. Така модель є незамінною та вирішальною не лише для висвітлення основних цілей дипломатичних зусиль, але й для забезпечення їхньої відповідності постійно мінливому ландшафту світових справ. Центральним елементом цієї структури є такі елементи, як адаптивність, технологічна інтеграція, культурна обізнаність та партнерство у співпраці. Кожен із цих аспектів відіграє життєво важливу роль у формуванні дипломатичних стратегій, які пов'язують широке коло зацікавлених сторін, одночасно адаптуючись до нових викликів у міру їх виникнення.

На звершення, адаптивність виділяється як найважливіша риса в цій складній мережі міжнародних відносин, де дипломати орієнтуються в спектрі геополітичних, економічних та соціальних складнощів. Здатність оперативно реагувати на непередбачені події, такі як несподівані політичні зміни, переміщення населення через зміну клімату або раптові економічні спади, вимагає не лише гострого стратегічного розуміння, але й спритності змінювати підходи під час непередбачуваних геополітичних змін.

ВИСНОВКИ

Дослідження загальних теоретичних та історико-політичних засад формування дипломатії в Європі базувалось на аналізі онтологічних, традиційних та новітніх методологій вивчення безпеки, які охоплюють як історико-порівняльні, так і сучасні аналітичні моделі, включаючи контент-аналіз та сценарний підхід. Виокремлено основні етапи розвитку безпекової думки та розглянуто вплив ідеологічних моделей реалізму, лібералізму та критичних теорій на формування сучасного дискурсу безпеки. Пояснено глобалізаційні зміни і зростаючу міждержавну взаємозалежність, які активізують нові виклики та вимоги до переосмислення ролі держави й людини як суб'єктів безпеки. В підсумку було систематизовано теоретичні тенденції в рамках сприяння та розвитку безпеки в Європі.

На основі воєнного періоду, ключових конференцій Другої світової війни та дипломатії ленд-лізу було виявлено, як суб'єкти міжнародної безпеки переходили від односторонніх стратегій до багатосторонніх форм дипломатичної співпраці. Розглянуто загальну трансформацію європейського порядку, який еволюціонував у біполярну міжнародну систему вносячи нові політичні вектори. В результаті було оцінено вплив дипломатичної трансформації на європейський континент та післявоєнного часу, який відзначився короткочасною стабільністю та початком нового геополітичного етапу у вигляді Холодної війни.

Вивчення основних загроз Холодної війни було зосереджене на радянській сегментації європейських держав, які зазнали тривалої ідеологічної асиміляції, що поширювалось на Центральні та Східні держави Європи. Досліджено, що НАТО як безпековий блок спрямовував масштабні дипломатичні та військові зусилля на забезпечення миру та домінації в біполярному світі. В ході завдання також було визначено роль нейтральних європейських держав щодо врегулювання конфліктів та дипломатичної координації дій на континенті. У результаті вивчення було розглянуто моделі дипломатичного стримування на прикладі ядерних угод, які передбачали створення нових підходів до переоцінки військового потенціалу.

Дослідження ролі нових інтеграційних ініціатив показало нову систематизацію міжнародних відносин Центральних та Східних держав, які займали новий вектор стратегій, який був спрямований на політичну стабільність та демократизацію. Зосереджено увагу на регіональних проблемах євроінтеграції, в ході яких розглянуто різні стратегії задля створення дипломатичних інструментів, які б забезпечували стабільність та розвиток. Зрештою описано про дипломатичний простір, який забезпечують держави НАТО для підтримки постійного діалогу та співпраці з постсоціалістичними державами після біполярного світового порядку. В ході висновку зазначено, що Європейський союз як локальний суб'єкт дипломатії безпеки став незамінною платформою для забезпечення миру в регіоні.

Визначено, що сучасна безпекова дипломатія в Європі зазнає в контексті новітніх дипломатичних підходів глибокої трансформації під впливом гібридних загроз і стрімкого розвитку цифрових технологій. Встановлено, що інновації у сфері штучного інтелекту, комунікаційних платформ, аналітики великих даних, а також посилення міжрегіональної співпраці між державними та приватними структурами стали ключовими факторами зміцнення дипломатичних механізмів реагування на кризи. Проаналізовано, як багаторівнева та цифрова дипломатія дозволила швидше приймати рішення, координувати дії союзників і ефективно протидіяти дезінформаційним кампаніям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека міжнародна. ВУЕ. URL: https://vue.gov.ua/Безпека_міжнародна (дата звернення: 30.05.2025).
2. Учасники проектів Вікімедіа. Операції та місії НАТО – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Операції_та_місії_НАТО (дата звернення: 30.05.2025).
3. Сільвестер Носенко. Україна дипломатична. Випуск XXIII: Теоретико-методологічні аспекти дослідження безпекової дипломатії, 2022. 383 с.
4. Юрій Даник. Еволюція парадигми стратегії в сфері національної та міжнародної безпеки в сучасних умовах, 2010. С. 125-126.

5. Сокол А. О. Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє. Міжнародні відносини та інтеграційні процеси, 2023. С. 157-158.
6. LibreTexts – Ukrayinska. 9.2: Теорії міжнародних відносин, 2022. URL: <https://surli.cc/ajktxa> (дата звернення: 30.05.2025).
7. Віталій Гдичинский. Методологічна основа дослідження міжнародного правопорядку: аналіз сучасних підходів, 2024. 95 с.
8. John Laouis Gaddis. The United States and the Origins of the Cold War 1941-1947, 1972. С. 24-25.
9. Contributors to Wikimedia projects. United Nations Conference on International Organization - Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_International_Organization (дата звернення: 30.05.2025).
10. Organization for Security and Co-operation in Europe. Helsinki Final Act, 1975. С. 1-7.
11. Учасники проектів Вікімедіа. Гельсінські угоди – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гельсінські_угоди#Заключний_акт (дата звернення: 30.05.2025).
12. Учасники проектів Вікімедіа. Австрійський державний договір – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Австрійський_державний_договір (дата звернення: 30.05.2025).
13. Учасники проектів Вікімедіа. Атлантична хартія – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Атлантична_хартія (дата звернення: 30.05.2025).
14. Учасники проектів Вікімедіа. Капітуляція Італії – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Капітуляція_Італії (дата звернення: 30.05.2025).
15. Учасники проектів Вікімедіа. Тегеранська конференція (1943) – Вікіпедія. *Вікіпедія*.

- URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Тегеранська_конференція_\(1943\)#Пер_ебіг_конференції](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тегеранська_конференція_(1943)#Пер_ебіг_конференції) (дата звернення: 30.05.2025).
16. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/yalta-conf> (дата звернення: 30.05.2025).
17. Учасники проєктів Вікімедіа. Потсдамська конференція – Вікіпедія. *Вікіпедія*.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Потсдамська_конференція (дата звернення: 30.05.2025).
18. Герц Вероніка Романівна. Proceedings of the 4th International Scientific Conference: Interdisciplinary Science Studies, 2023. С. 6–7.
19. Contributors to Wikimedia projects. Dumbarton Oaks Conference - Wikipedia.
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dumbarton_Oaks_Conference#Overview (дата звернення: 30.05.2025).
20. British Pathé. Shaping The Future - U.N. Charter Becomes Reality Aka San Francisco Conference (1945), 2014. *YouTube*.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=U3cGnbCEb-w> (дата звернення: 30.05.2025).
21. Corbin Williamson. Factors Affecting the Feasibility of a Warsaw Pact Invasion of Western Europe, 2008. С. 27-28.
22. Jussi M. Hanhimäki. The Oxford Handbook of Postwar European History: Europe's Cold War, 2012. 2 с.
23. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/cuban-missile-crisis> (дата звернення: 30.05.2025).
24. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Mutual assured destruction (MAD) | Definition, History, & Cold War | Britannica. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/mutual-assured-destruction> (дата звернення: 30.05.2025).

25. Учасники проектів Вікімедіа. Рівновага Неша – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рівновага_Неша (дата звернення: 30.05.2025).
26. HISTORY. Helsinki Final Act signed, 1975. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/august-1/helsinki-final-act-signed> (дата звернення: 30.05.2025).
27. Technical Difficulties. *Technical Difficulties*. URL: <https://1997-2001.state.gov/www/global/arms/treaties/salt1.html> (дата звернення: 30.05.2025).
28. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Brinkmanship | Definition & History | Britannica. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/brinkmanship> (дата звернення: 03.05.2025).
29. The Malta Summit and US-Soviet Relations: Testing the Waters Amidst Stormy Seas. *Wilson Center*. URL: <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-malta-summit-and-us-soviet-relations-testing-the-waters-amidst-stormy-seas> (дата звернення: 30.05.2025).
30. The Alliance's 1991 Strategic Concept. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm (дата звернення: 03.05.2025).
31. Партнерство заради миру Рамковий документ. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001#Text (дата звернення: 30.05.2025).
32. Nuclear Threat Initiative. URL: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/euro-atlantic-partnership-council-eaprc/> (дата звернення: 04.06.2025).

33. Edit Soós, Lóczy Tamara. Balkans Legal, Economic and Social Studies (BLESS): Euro-Atlantic Integration of the Western Balkans: The Cases of Kosovo, North Macedonia, Bosnia And Herzegovina, 2024. С. 67-68.
34. Учасники проєктів Вікімедіа. Лісабонська стратегія – Вікіпедія. *Вікіпедія*.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лісабонська_стратегія (дата звернення: 30.05.2025).
35. Учасники проєктів Вікімедіа. Белфастська угода – Вікіпедія. *Вікіпедія*.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Белфастська_угода#Головні_положення (дата звернення: 04.06.2025).
36. Учасники проєктів Вікімедіа. Конституційна криза в Іспанії (2017–2018). *Вікіпедія*.
URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституційна_криза_в_Іспанії_\(2017–2018\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституційна_криза_в_Іспанії_(2017–2018)) (дата звернення: 04.06.2025).
37. Olivier Fillieule, Alexandre Dafflon. YELLOW VESTS MOVEMENT IN FRANCE, 2022. С. 2-3.
38. NATO. Hybrid Threats and Hybrid Warfare Reference Curriculum, 2024. С. 15-47.
39. Naegele J. Yugoslavia: NATO Chiefs Visit Kosovo, Warn UCPMB. *RadioFreeEurope/RadioLiberty*.
URL: <https://www.rferl.org/a/1095250.html> (дата звернення: 03.05.2025).
40. EU Leaders Slap Initial Sanctions on Russia. *ABC News*.
URL: <https://web.archive.org/web/20140306170908/http://abcnews.go.com/International/wireStory/eu-leaders-weighing-sanctions-russia-22795279> (дата звернення: 12.05.2025).
41. Three Seas Story. *Three Seas Summit Vilnius 2024*.
URL: <https://3seas.eu/about/threeseasstory> (дата звернення: 12.05.2025).
42. European Council: Council of the European Union. EU digital diplomacy: Council agrees a more concerted European approach to the challenges posed by new digital technologies, 2022. URL:

- <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/18/eu-digital-diplomacy-council-agrees-a-more-concerted-european-approach-to-the-challenges-posed-by-new-digital-technologies>. (дата звернення 04.06.2025)
43. Georgetown Journal of International Affairs. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2024/02/02/russia-ukraine-through-the-eyes-of-social-media/> (дата звернення: 04.06.2025).
44. Olena Ronzhes. The Role of Digital Technologies in the Adaption of Citizens of Ukraine to Military Aggression by the Russian, 2022. С. 7-8.
45. UNITED24 - The initiative of the President of Ukraine. URL: <https://u24.gov.ua/uk/projects> (дата звернення: 30.05.2025).